

**HYGIËNERICHTLIJNEN
VOOR
TATOEËREN**

APRIL 2009

Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid
Postbus 2200
1000 CE Amsterdam
tel: 020 555 54 15
fax: 020 555 56 71
e-mail: info@lchv.nl
internet: www.lchv.nl

De richtlijnen zijn in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport opgesteld door het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid.

Met dank aan Dhr. Drs. H.R. Reus, Dhr. L. Nijboer en Dhr. R. van Dijk van de Voedsel en Waren Autoriteit, Dhr. Ir. A.C.P. de Bruijn en de Dhr. Ir. A.W. van Drongelen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Dr. H.J.C. de Vries, Afdeling Dermatologie, Academisch Medisch Centrum Amsterdam tevens SOA polikliniek, GGD Amsterdam, Dhr. en mw. Souisa, Dhr. en mw. Dijkstra en Mw. F. Pownall namens de Nederlandse Bond van Tatoeëerders, Dhr. B. Moelker van Tattoo Bob, Dhr. R. Admiraal van Admiraal Tattoo Studio, Dhr. G. Schory van BS Trading, Dhr. P. Zevenbergen van Medeco, Mw. T. Daha van de Werkgroep Infectiepreventie, Dhr. Dr. H. Schilthuis en Mw. C. Arends van de Inspectie Gezondheidszorg, Dhr. B.J. Bos van het Centrum Infectieziektebestrijding, Mw. Drs. M.A. van Vugt van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Mw. H. Christophe van de GGD Hart voor Brabant, Mw. M. Moritz-Berends van de GGD Noord Holland Noord, Dhr. L. van der Laan van de GGD Gelre-IJssel, Mw. M. Leijen van de GGD Kennemerland, Mw. Drs. W. Kunst van de Hulpverleningsdienst Groningen, Dhr. A. Boonstra, Mw. J. Worp en Mw. F.E.M. Aanhane van de GGD Amsterdam.

Het LCHV is een onderdeel van het RIVM/Cib.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING.....	1
1 BESCHERMING TEGEN BLOEDOVERDRAAGBARE ZIEKTEN ..	3
1.1 VACCINATIE TEGEN HEPATITIS B.....	3
1.2 PRIKKEN AAN EEN GEBRUIKTE NAALD.....	3
2 BOUW, INRICHTING EN APPARATUUR TATOEAGESTUDIO	4
2.1 BOUW EN INRICHTING	4
2.2 APPARATUUR EN MATERIAAL	5
2.2.1 <i>Tatoeagemachine, naalden, needlebar en tubes.....</i>	<i>5</i>
2.2.2 <i>Naaldcontainer .....</i>	<i>6</i>
2.2.3 <i>Inkt- en pigmentstoffen.....</i>	<i>6</i>
2.2.4 <i>Ultrasoon reinigingsbad .....</i>	<i>7</i>
2.2.5 <i>Stoomsterilisator.....</i>	<i>8</i>
2.2.6 <i>Laminaatzakjes.....</i>	<i>9</i>
3 ALGEMENE RICHTLIJNEN	10
3.1 PERSOONLIJKE HYGIËNE EN HYGIËNISCHE WERKWIJZE.....	10
3.2 GEDRAGSCODE EN LEEFTIJDEN	11
3.3 ALLERGISCHE REACTIES.....	11
3.4 PIJNSTILLING.....	12
3.5 VERWIJDEREN VAN TATOEAGES.....	13
4 WERKWIJZE EN BEHANDELING VÓÓR, TIJDENS EN NA HET TATOEËREN	14
4.1 WERKWIJZE VÓÓR EN TIJDENS HET TATOEËREN.....	14
4.2 WERKWIJZE NA HET TATOEËREN.....	17
5 BEWAREN EN TRANSPORT VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN	19
5.1 BEWAREN VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN	19
5.2 TRANSPORT VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN.....	19
6 REINIGING, DESINFECTIE EN STERILISATIE.....	20
6.1 DE WERKPLEK SCHOONMAKEN	20
6.2 INSTRUMENTEN REINIGEN, DESINFECTEREN OF STERILISEREN.....	21
6.3 ULTRASOON REINIGEN.....	22
6.4 HET VERPAKKEN VAN INSTRUMENTEN	23
6.5 HET STERILISEREN VAN INSTRUMENTEN.....	23
6.6 HET BEWAREN VAN GESTERILISEERDE INSTRUMENTEN.....	24
6.7 WASGOED.....	25
7 TOEZICHT, HANDHAVING EN WETGEVING	26
7.1 TOEZICHT.....	26
7.2 HANDHAVING.....	26
7.3 WETGEVING	26
8 BIJLAGEN.....	28
8.1 TOESTEMMINGSFORMULIER.....	28
8.2 NAZORGINSTRUCTIE VOOR TATOEAGES	29
8.3 INFORMATIE OVER DE RISICO'S VAN TATOEAGES.....	30
8.4 HANDHYGIENE MEDEWERKERS	32
8.5 PERIODIEKE CONTROLE VAN DE STOOMSTERILISATOR.....	35
8.6 DESINFECTEREN VAN INSTRUMENTEN	36
8.7 REFERENTIELIJST.....	38
9 LITERATUUR.....	39

INLEIDING

Tatoeëren

Het Engelse woord "tattoo" is afkomstig van het Tahitiaanse woord "tatu" dat merken betekent. Tatoeages kunnen op alle lichaamsdelen worden aangebracht.

Door middel van een (elektrisch aangedreven) naald worden er inkt- en pigmentstoffen vlak onder de huid aangebracht.

Van sommige inkt- en pigmentstoffen is bekend dat deze schadelijke gevolgen kunnen hebben voor de gezondheid. Daarom worden aan deze stoffen strenge eisen gesteld. De controle op het gebruik van inkt- en pigmentstoffen wordt uitgevoerd door Voedsel en Waren Autoriteit.

Indien een tatoeage onder onhygiënische omstandigheden of op ondeskundige wijze wordt aangebracht, of als de cliënt de nazorginstructies niet nauwlettend in acht neemt, kunnen na het aanbrengen van een tatoeage complicaties ontstaan.

Complicaties zijn o.a.:

- acute ontstekingsreacties;
- allergische reacties als gevolg van inkt- en pigmentstoffen;
- huidaandoeningen.

Tatoeëren wordt in de regel uitgevoerd door niet-medici en geschiedt niet onder medische verantwoordelijkheid. De techniek is meestal niet tijdens een opleiding geleerd, maar door collega's bijgebracht. Hygiënisch en aseptisch werken is een vereiste. Aseptisch werken wil zeggen dat voorkomen wordt dat ziektekiemen worden overgebracht.

Tijdens het tatoeëren ontstaat een wond die tijd en zorg nodig heeft om te genezen. Met een goede verzorging is de wond na ongeveer een week genezen. Algemene gezondheid en persoonlijke hygiëne spelen hierbij een rol.

Het is belangrijk vooraf bij de cliënt na te gaan of hij/zij allergisch is voor bepaalde pigmentsoorten.

Een tatoeage die vakkundig, op een hygiënisch verantwoorde wijze is aangebracht en die volgens de instructies wordt verzorgd, levert in de praktijk de minste problemen op.

Cosmetische tatoeage

Vanaf 1984 worden er ook cosmetische tatoeages gezet. De cosmetische tatoeages zijn onder te verdelen in permanent make-up (PMU) zoals het aanbrengen van lipcontouren, eyeliner en wenkbrauwen en het camoufleren van huidaandoeningen zoals littekens en hypopigmentatie. Ook bij postoperatieve reconstructies speelt tatoeëren een steeds grotere rol. Het tatoeëren van een tepel na een borstoperatie is een bekende behandeling. Alhoewel de cosmetische tatoeages soms een ander doel hebben en vaak ook in een geheel andere 'setting' worden aangebracht, is de feitelijke handeling gelijk aan die van een traditionele tatoeage. Om die reden wordt de cosmetische tatoeage inclusief de PMU onder dezelfde regelgeving geschaard als het traditionele tatoeëren. Voor het aanbrengen van cosmetische tatoeages of permanent make-up is een aparte richtlijn geschreven.

Om de complicaties die kunnen optreden bij het aanbrengen van een tatoeage te minimaliseren heeft het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid gevraagd

landelijke richtlijnen op te stellen voor het aanbrengen een tatoeage. In deze richtlijnen wordt aangegeven aan welke eisen minimaal moet worden voldaan. Afwijken van de eisen in deze richtlijn kan alleen als een vergelijkbaar of beter alternatief wordt toegepast. Of een werkwijze, methode of middel een vergelijkbaar of beter alternatief is, is ter beoordeling van de inspecteur van de GGD.

In deze richtlijn wordt uitgegaan van het aanbrengen van tatoeages op een vaste locatie. In de praktijk worden tatoeages ook regelmatig op beurzen, conventies en op andere locaties aangebracht. Dit is alleen toegestaan als aan de minimale eisen die gesteld zijn in deze richtlijn wordt voldaan en een dergelijk evenement ten minste twee maanden voor aanvang van het evenement schriftelijk is gemeld bij de plaatselijke GGD (Warenwetregeling vrijstelling vergunningplicht tatoeëren en piercen).

Symbolen¹

Ieder voorschrift in deze richtlijn is aangegeven met een symbool met de volgende betekenis:

- Wetboek = wettelijk verplicht voorschrift, bijvoorbeeld normen toepassen van verdovingen. Aan deze voorschriften moet op basis van bestaande wetgeving (al) worden voldaan.
- Handje = landelijk vastgestelde norm, wordt door de branche als professioneel handelen beschouwd, bijvoorbeeld inrichtingseisen. Deze punten worden bij het toezicht van de GGD getoetst.
- Lachebek = advies, is wenselijk, bijvoorbeeld vaccinatie tegen Hepatitis B. Deze punten worden bij het toezicht niet getoetst.

Cursief gedrukte teksten in een kader zijn bedoeld als tip!

Op basis van het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen (zie paragraaf 7.3) heeft de ondernemer de plicht om tweejaarlijks (tegen betaling) een vergunning bij de GGD aan te vragen. Er wordt alleen een vergunning verstrekt indien aan alle minimale eisen wordt voldaan. Het niet in het bezit hebben van een vergunning kan tot een waarschuwing, boete of eventuele sluiting van de studio leiden indien er een inspectie van de Voedsel en Waren Autoriteit plaatsvindt.

---

¹ Branchecode (inclusief beeldmerken: , en) is een gedeponeerde merk van het Hoofdbedrijfsschap Ambachten te Zoetermeer (inschrijfnummer 631998) en wordt onder licentie gebruikt door het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid te Amsterdam.

1 BESCHERMING TEGEN BLOEDOVERDRAAGBARE ZIEKTEN

Tijdens het tatoeëren bestaat er een kans dat de tatoeëerder in contact komt met het bloed van cliënten.

Daarom wordt de beroepsgroep geadviseerd zichzelf te beschermen tegen bloedoverdraagbare ziekten zoals o.a. Hepatitis B en C en HIV. HIV veroorzaakt aids, Hepatitis B en C zijn infecties die een chronische leverontsteking kunnen veroorzaken. Belangrijk hierbij is:

- ☞ Ga altijd zorgvuldig te werk en draag onderzoekshandschoenen zodra de kans bestaat dat er contact is met bloed of wondvocht van de cliënt. Het dragen van onderzoekshandschoenen biedt overigens geen bescherming tegen het per ongeluk prikken aan een naald (zie paragraaf 1.2).

1.1 Vaccinatie tegen Hepatitis B

- ☺ Tatoeëerders worden geadviseerd zich te laten vaccineren tegen Hepatitis B².

Een vaccinatie tegen Hepatitis B bestaat uit een serie van in totaal drie vaccinaties. Vier tot zes weken na de laatste vaccinatie wordt via bloedonderzoek aangetoond of het lichaam voldoende antistoffen heeft aangemaakt tegen Hepatitis B. Als dit het geval is bieden de vaccinaties levenslange bescherming tegen Hepatitis B. Men kan de ziekte niet meer oplopen en ook niet meer overdragen op anderen. Overigens biedt de vaccinatie geen bescherming tegen andere bloedoverdraagbare aandoeningen zoals Hepatitis C en Aids.

Neem voor de vaccinatie of voor informatie contact op met de plaatselijke GGD.

1.2 Prikken aan een gebruikte naald

Wanneer een tatoeëerder zich geprikt heeft aan een, bij een cliënt gebruikte, naald (kan ook door een handschoen heen), of als er op een andere manier sprake is geweest van bloed/bloedcontact dan wordt het volgende geadviseerd:

- ☺ Laat het wondje goed doorbloeden.
- ☺ Spoel met water of fysiologisch zout.
- ☺ Desinfecteer vervolgens met een wonddesinfectiemiddel, bijv. alcohol 70-80%.
- ☺ Dek het wondje af.
- ☺ Spoel bij verwonding van de slijmvliezen direct goed uit met water of fysiologisch zout.
- ☺ Neem direct³ na het prikongeval contact op met de huisartsenpost, de spoedeisende hulp of de plaatselijke GGD.
- ☺ Zoek van te voren uit hoe dit binnen uw regio is geregeld, zodat bij een prikongeval direct de juiste actie kan worden ondernomen.
- ☺ Het is belangrijk dat degene met wie u het bloed/bloedcontact hebt gehad bekend is om het risico van HIV en Hepatitis B en C te bepalen.

---

² Medewerkers in loondienst kunnen door hun werkgever (Arbowet) verplicht worden gesteld zich te laten vaccineren als voorwaarde om bepaalde werkzaamheden te mogen uitvoeren.

³ Binnen 24 uur en bij een bewezen HIV-patiënt binnen 2 uur in verband met het verstrekken en innemen van medicijnen.

2 BOUW, INRICHTING EN APPARATUUR TATOEAGESTUDIO

Om de hygiëne en veiligheid voor, tijdens en na het tatoeëren zo veel mogelijk te kunnen waarborgen, is het van belang dat de studio op juiste wijze is ingericht en dat gebruik wordt gemaakt van deugdelijke apparatuur en de juiste middelen. In het onderstaande hoofdstuk wordt dit nader uitgewerkt.

2.1 Bouw en inrichting

De tatoeagestudio moet voorzien zijn van een ruimte waar men rustig en hygiënisch verantwoord kan werken.

- ☞ Vervaardig de wanden en vloeren binnen een straal van 2 meter rondom de werkplek van glad en goed reinigbaar materiaal. Vloeren mogen niet doordringbaar zijn voor water.
- ☞ Voorzie de behandelruimte van een behandeltafel of –stoel die is bekleed met niet-absorberend materiaal en goed is schoon te maken.
- ☞ Voorzie de behandelruimte van een handenwasgelegenheid met een no-touch kraan met warm en koud stromend water. De handenwasgelegenheid mag zich niet in of bij het toilet bevinden. Indien de handenwasgelegenheid niet met een no-touch kraan is uitgevoerd moet tevens een dispenser⁴ met handalcohol of alcoholgel aanwezig zijn. De handen worden in dit geval na het wassen en drogen met handalcohol ingesmeerd. Laat de handalcohol aan de lucht drogen alvorens aan het werk te gaan. Gebruik handalcohol of alcoholgel op basis van 70-80% alcohol om voldoende micro-organismen te doden.

Een no-touch kraan is een kraan waarbij men de kraan niet met de handen hoeft open en dicht te draaien, d.w.z. een elleboogkraan, een kraan die vanzelf uitgaat, een kraan met knie- of voetbediening of een kraan met een elektrisch oog.

- ☞ Voorzie de behandelruimte van een houder voor eenmalige handdoekjes en een zeepdispenser⁵.
- ☞ Voorzie de behandelruimte van een pedaalemmer met deksel of een open afvalbak (geen afvalbak waarbij het deksel steeds wordt aangeraakt met de handen).
- ☞ Zorg voor goede ventilatie en voldoende verlichting op de werkplek.
- ☞ Zorg voor een bedrijfsverbandset⁶ in de bedrijfsruimte om bij kleine ongelukjes eerste hulp te kunnen verlenen.
- 😊 Scheid de behandelruimte af van de wachtruimte (privacy). Deze afscheiding moet glad en afwasbaar zijn.

⁴ Handalcoholdispensers mogen omwille van besmetting vanuit het residu niet worden bijgevoerd. De gehele voorraadafles dient te worden vervangen.

⁵ Zeepdispensers mogen omwille van besmetting vanuit het residu niet worden bijgevoerd. De gehele voorraadafles dient te worden vervangen.

⁶ Voor de inhoud van een bedrijfsverbandset kunt u kijken op <http://www.ehbo.nl/Brochures/nwBBVerbanddoos.pdf>

2.2 Apparatuur en materiaal

Het is van wezenlijk belang dat de apparatuur en de materialen, die worden gehanteerd bij het tatoeëren, op de juiste wijze worden gebruikt en op correcte wijze worden gesteriliseerd. De stoomsterilisator bijvoorbeeld moet regelmatig worden gecontroleerd op een juiste werking.

2.2.1 Tatoeagemachine, naalden, needlebar en tubes

Voor het tatoeëren zijn verschillende materialen verkrijgbaar:

- tatoeagemachine;
- complete kunststof sets die na gebruik in zijn geheel worden weggegooid;
- in de lengte deelbare tubes die gemakkelijk zijn te reinigen en te steriliseren;
- verschillende soorten tubes;
- needlebars voor eenmalig gebruik;
- en uiteraard een diversiteit aan naalden.

Tatoeagemachine

Er zijn verschillende soorten tatoeagemachines. Een tatoeagemachine wordt gebruikt samen met de bijbehorende onderdelen zoals steriele tubes, needlebars en naalden. Andere toebehoren zijn een steriliseerbaar elastiekje en een disposable of steriliseerbaar rubberkje. Het elastiekje en/of rubberkje moet worden mee gesteriliseerd in het laminaatzakje. Gooi het elastiekje en/of rubberkje na gebruik weg.

Naalden

- ☞ Zet tatoeages uitsluitend met behulp van naalden die eenmalig worden gebruikt. Het reinigen en steriliseren van gebruikte naalden is niet betrouwbaar en dus niet toegestaan.
- ☞ Voor alle naalden geldt dat ze **steriel** moeten zijn.
- ☞ Gebruik naalden nooit meer dan één keer.
- ☞ Geef naalden nooit mee aan de cliënt.

Needlebars

Alhoewel de meeste tatoeëerders needlebars kopen die al voorzien zijn van naalden, soldeert een enkele tatoeëerder nog zelf zijn naalden op de needlebar.

- ☞ Maak gebruik van loodvrije soldeer en zorg ervoor dat het soldeerzuur goed verwijderd wordt.

Nadat de naald(en) op de needlebar zijn gesoldeerd, moeten de naald(en) met needlebar:

- ☞ worden gereinigd (zie paragraaf 6.3);
- ☞ vervolgens worden verpakt (zie paragraaf 6.4);
- ☞ en daarna worden gesteriliseerd (zie paragraaf 6.5).

Tubes

Tubes bestaan uit een grip, een holle buis en een tip (dunne laatste gedeelte van de tube). Tubes worden in veel gevallen hergebruikt. Er zijn demonteerbare tubes, tubes uit één geheel, in de lengte deelbare tubes en wegwerptubes. Met uitzondering van de wegwerptubes moeten de tubes na gebruik:

- ☞ worden gereinigd (zie paragraaf 6.3);
- ☞ vervolgens worden verpakt (zie paragraaf 6.4);

- ☞ en daarna worden gesteriliseerd (zie paragraaf 6.5);
- ☞ reinig, verpak en steriliseer bij verstelbare tubes alle delen los van elkaar en zet de tube pas na het steriliseren in elkaar.

Tatoeëren op traditionele wijze

Sommige tatoeëerders maken geen gebruik van een tatoeagemachine, maar tatoeëren met behulp van handkracht, stokjes en steriele naalden. Deze traditionele wijze van tatoeëren is toegestaan mits aan alle hygiëne-regels uit deze richtlijn die van toepassing zijn wordt voldaan.

2.2.2 Naaldcontainer

Een volle naaldcontainer kan soms bij de Gemeente Reiniging of de apotheek worden ingeleverd. Er zijn ook commerciële bedrijven die tegen betaling de inhoud van de naaldcontainers op een speciale wijze vernietigen.

- ☞ Plaats bij iedere werkplek tenminste één UN-gekeurde naaldcontainer.
- ☞ Gooi naalden die bij het tatoeëren zijn gebruikt niet in de vuilnisbak, maar verzamel ze in de naaldcontainer.
- ☞ Vul de naaldcontainer niet boven de aangegeven lijn.
- ☞ Naaldcontainers worden gezien als 'specifiek afval' en dienen overeenkomstig te worden afgevoerd en verwerkt.

De naaldcontainers zijn van hard plastic. De naaldcontainer dient zodanig afsluitbaar te zijn dat deze niet open kan gaan en niet heropend kan worden. De container moeten ondoordringbaar zijn voor naalden en bovendien lektdicht. Containers die een UN-keur hebben voldoen aan deze eis. Het UN-keur herkent u als volgt:

2.2.3 Inkt- en pigmentstoffen

Uit onderzoek (2001) van de Voedsel en Waren Autoriteit in samenwerking met de GGD Amsterdam en de GGD Groningen bleek dat de gebruikte inkt- en pigmentstoffen niet altijd steriel zijn. In enkele gevallen bevatte 1ml gebruiksklare inkt meer dan 100.000 ziekmakende bacteriën⁷. Uit het onderzoek kwam tevens naar voren dat een aantal pigmenten zware metalen bevatte, zoals lood, cadmium, cobalt, nikkel en zink. Ook bevatte één op de vijf pigmenten AZO kleurstoffen waaruit kankerverwekkende aromatische amines gevormd kunnen worden.

Naar aanleiding van deze bevindingen heeft de overheid wetgeving (Warenwetbesluit Tatoeagekleurstoffen) opgesteld ter voorkoming van het gebruik van schadelijke pigmenten. De inkt- en pigmentstoffen moeten volgens art. 3 en 4 van het Warenwetbesluit tatoeagekleurstoffen aan de volgende wettelijke eisen voldoen:

- ☞ geen gevaar voor de gezondheid of veiligheid van de mens opleveren;
- ☞ geen verboden aromatische amines kunnen vormen;
- ☞ geen verboden kleurstoffen bevatten;
- ☞ geen conserveermiddelen bevatten;
- ☞ steriel zijn, d.w.z. kiemgetal is nul (uitgezonderd de gebruiksklare dagoplossing, de dagoplossing mag geen ziekmakende micro-

⁷ Keuringsdienst van Waren, Kleurstoffen voor tatoeage en permanent make-up, rapportnummer COS 012, november 2001.

- organismen bevatten);
- voorzien zijn van een volledig etiket⁸.

De Voedsel en Waren Autoriteit is belast met het toezicht op deze wetgeving.

- ☺ Eis van uw inkt- en pigmentenleverancier dat u alleen inkt- en pigmenten krijgt aangeleverd die aan bovenstaande eisen voldoen.
- ☺ Leg dit vast in een inkoopovereenkomst.

Om steriele pigmenten en inkten steriel te houden moeten de volgende regels in acht worden genomen:

- ☺ Maak gebruik van steriele eenpersoonsverpakkingen kleurstof (1–5 ml.).
- 👉 Zet de inktcupjes eerst stabiel neer (bijvoorbeeld in een inktcuphouder), reinig of desinfecteer de handen en open of vul daarna de inktcupjes.
- 👉 Gooi na het tatoeëren alle restjes inkt én de inktcupjes weg.
- 👉 Reinig en desinfecteer (met alcohol 70–80%) de inktcuphouder (indien aanwezig).
- 👉 Maak nooit gebruik van zgn. pipetflesjes of andere soorten voorraadflacons waarbij de voorraad besmet kan raken.
- 👉 Vul voorraadflacons (zgn. knijpflacons) nooit bij.
- 👉 Sluit voorraadflacons af met een dop zodat er geen vuil of micro-organismen in terecht kunnen komen.

Hoelang geopende voorraadflacons maximaal bewaard kunnen blijven is afhankelijk van de bewaaromstandigheden. Gebruik in ieder geval bij voorkeur zo klein mogelijke voorraadflacons.

2.2.4 Ultrasoon reinigingsbad

Voor het schoon ‘trillen’ van instrumenten wordt een ultrasoon reinigingsbad gebruikt. Hiermee wordt aangekleefd vuil (bloed en ander lichaamsvocht) los getrild.

- 👉 Maak in het ultrasonische reinigingsbad gebruik van een middel dat geschikt is voor ultrasonische reiniging. Dit moet op de verpakking of de bijsluiters van het middel worden vermeld.
- ☺ De fabrikant van een ultrasoon reinigingsbad moet in de gebruiksinstructie aangeven hoeveel dB(A) (decibels) het apparaat produceert. Het maximale aantal toegestane dB(A) is 80. Wordt er meer dan 80 dB(A) geproduceerd dan is het aan te raden gehoorbescherming te dragen.
- ☺ Lees altijd de gebruiksaanwijzing van het ultrasoon reinigingsbad voordat u ermee aan het werk gaat.

---

⁸ Het etiket moet volgens art. 5 van het Warenwetbesluit tatoeagekleurstoffen de volgende informatie bevatten:

- naam of handelsnaam en adres van de fabrikant of persoon die verantwoordelijk is voor het in de handel brengen van het product;
- de datum van minimale houdbaarheid, voorafgegaan door de woorden: ‘ten minste houdbaar tot’;
- de gebruiksvoorwaarden en waarschuwingen;
- een vermelding van het batch- of codenummer die het mogelijk maakt een partij kleurstoffen te identificeren;
- een vermelding van ingrediënten in volgorde van afnemend gewicht op het tijdstip van verwerking. Deze lijst wordt voorafgegaan door het woord ‘ingrediënten’.

2.2.5 Stoomsterilisator

Instrumenten moeten worden gesteriliseerd in een stoomsterilisator, ook wel autoclaaf genoemd. Om de gesteriliseerde instrumenten langere tijd steriel te kunnen bewaren, moeten deze **verpakt** gesteriliseerd worden. Autoclaven zijn in vele verschillende typen en maten te koop. Voor het stoomsterilisatieproces zijn twee zaken zeer belangrijk.

- 1) De luchtverwijdering uit de autoclaaf, holle instrumenten en verpakkingen. De aanwezigheid van lucht verstoort het sterilisatieproces. Om de lucht uit de sterilisator te verwijderen worden de volgende principes het meest toegepast:
  - Luchtverwijdering door verdringing met stoom. Dit principe wordt toegepast in eenvoudige autoclaven. In de sterilisatorkamer wordt door het koken van water stoom geproduceerd, de druk in de sterilisatorkamer stijgt. De stoom mengt zich met de lucht in de sterilisatorkamer en ontsnapt via een ontluchtingsopening uit de sterilisatorkamer. Naarmate het koken en ontluchten langer duurt zal steeds meer lucht uit de sterilisatorkamer verdrongen worden, totdat nog vrijwel pure stoom in de sterilisatorkamer aanwezig is. De druk stijgt dan verder naar 1 of 2 bar⁹ waarbij de sterilisatietemperatuur van 121 °C of 134 °C wordt bereikt. Het grote voordeel van dit principe is de eenvoud en daardoor de lage kosten waarmee een sterilisator geproduceerd kan worden. Het principe heeft echter als nadeel dat de lucht niet uit holle voorwerpen verwijderd kan worden.
  - Luchtverwijdering door middel van een meervoudig diep vacuüm. Dit is de meest effectieve manier om lucht te verwijderen. Niet alleen uit de sterilisatorkamer, maar in het bijzonder ook uit holle instrumenten. De lucht wordt actief uit de sterilisatorkamer en de producten verwijderd door middel van een vacuümpomp. Als de lucht verwijderd is kan de stoom eenvoudig doordringen in de holle instrumenten. Het grote voordeel van sterilisatoren die werken met een vacuüm is dat ze een groot assortiment aan instrumenten kunnen steriliseren. Naddeel is echter de complexe technische constructie die kostbaar is om te produceren en relatief veel onderhoud vergt.

De hier beschreven vormen van luchtverwijdering zijn de twee extremen. Er bestaan meer manieren om de lucht uit de sterilisatorkamer en de lading te verwijderen. Alle vormen van luchtverwijdering zijn in principe bruikbaar, echter niet voor alle soorten te steriliseren instrumenten. De fabrikant van de sterilisator moet middels testen de geschiktheid van het sterilisatieproces voor uw instrumenten aantonen. De Europese norm voor kleine stoomsterilisatoren NEN-EN-13060 beschrijft de technische eisen en testmethoden.

- 2) Het drogen van de gesteriliseerde instrumenten. De laminaatzakjes waarin de instrumenten verpakt zijn moeten droog zijn op het moment dat de sterilisatordeur open gaat. Een natte verpakking is doorlaatbaar voor bacteriën zodat de inhoud niet lang steriel zal blijven. De instrumenten kunnen in de sterilisator gedroogd worden middels

---

⁹ Soms wordt de druk aangegeven in kPa (kilo Pascal), 1 bar staat gelijk aan ca. 200 kPa en 2 bar aan ca. 300 kPa.

een vacuümpomp of door het (langdurig) doorblazen met gefilterde lucht.

Bij de aanschaf van een sterilisator zal de gebruiker moeten inventariseren welke instrumenten gesteriliseerd gaan worden en welke verpakking gebruikt gaat worden. De fabrikant van de sterilisator moet op zijn beurt een lijst opstellen van de instrumenten die in de verschillende modellen sterilisatoren gesteriliseerd kunnen worden. Op basis van beide lijsten kan een verantwoorde keuze worden gemaakt.

- ☞ Maak gebruik van een stoomsterilisator die met een vacuümpomp de lucht verwijdert uit de holle instrumenten én na het sterilisatieproces de verpakkingen met gesloten deur droogt, als u bij het tatoeëren holle materialen (tubes) gebruikt.
- ☞ Maak gebruik van een stoomsterilisator die de verpakkingen na het sterilisatieproces met gesloten deur droogt, als u bij het tatoeëren geen holle materialen (in de lengte deelbare tubes) gebruikt.
- ☞ Onderhoud uw stoomsterilisator regelmatig en laat de stoomsterilisator testen op z'n betrouwbaarheid. Zie bijlage 8.5.

De norm NEN-EN-13060 beschrijft een sterilisator type B. Dit is een sterilisator die voorzien is van een meervoudig voorvacuüm en is geschikt om alle holle voorwerpen te steriliseren. De testmethode die geschikt is voor deze sterilisator is de in bijlage 8.5 genoemde Helixtest.

Wanneer een sterilisator wel voorzien is van een vacuümpomp, maar niet van type B is, betreft het een zgn. type VS sterilisator. De testmethode die geschikt is voor deze sterilisator is de in bijlage 8.5 genoemde Tattoo PCD.

2.2.6 Laminaatzakjes

Laminaatzakjes worden gebruikt om de te steriliseren instrumenten te verpakken en steriel te houden.

- ☞ Maak alleen gebruik van laminaatzakjes met een indicatorstrip die verkleurt als het laminaatzakje in de sterilisator is geweest. Dit voorkomt verwisseling tussen gesteriliseerde en ongestiliseerde materialen. Het verkleuren van de indicatorstrip is geen garantie voor een juist uitgevoerde sterilisatie.

3 ALGEMENE RICHTLIJNEN

Een tatoeage laten zetten is een keuze die weloverwogen gemaakt moet worden. Van belang is niet alleen het vakmanschap en de persoonlijke hygiëne van de tatoeëerder, maar ook de lichamelijke en geestelijke conditie van de cliënt. Tijdens het tatoeëren wordt de huid van de cliënt doorboord waarbij het van belang is dat er geen schadelijke micro-organismen worden overgebracht van de tatoeëerder op de cliënt (en vice versa) en via materiaal van de ene op de andere cliënt.

3.1 Persoonlijke hygiëne en hygiënische werkwijze

Via kleding en handen (met of zonder handschoenen) kunnen veel micro-organismen worden overgebracht. De onderstaande regels moeten om deze redenen in acht genomen worden:

- ☞ Draag schone kleding.
- ☞ Reinig of desinfecteer voor elke tatoeage zorgvuldig de handen (zie bijlage 8.4).
- ☞ Draag, met uitzondering van een gladde ring, geen handsieraden en/of lange nagels.
- ☞ Draag, waar dat staat voorgeschreven, schone nitril¹⁰ onderzoekshandschoenen die voldoen aan de volgende normeringen. NEN-EN 374 (beschermende handschoenen tegen chemicaliën en micro-organismen), NEN-EN 420 (beschermende handschoenen – algemene eisen en beproevingsmethode) en NEN-EN 455 (medische handschoenen voor eenmalig gebruik). Overal waar in de rest van deze richtlijnen onderzoekshandschoenen staat, wordt bedoeld schone nitril onderzoekshandschoenen.
- 📖 Rook niet op de werkplek (Tabakswet, art. 11a, 1^e lid).
- ☞ Drink of eet niet op de werkplek of tijdens het tatoeëren.
- ☞ Gebruik geen alcohol of drugs vóór en tijdens de werkzaamheden.
- ☞ Laat geen (huis)dieren toe op de werkplek.
- ☞ Bekijk voor het tatoeëren altijd goed of er op de huid geen infecties of andere aandoeningen zichtbaar zijn. Tatoeëer nooit in een beschadigde huid, in verdikkingen of wratjes. De te tatoeëren huid moet onbeschadigd zijn. Om medische reden mag u nooit, **zonder uitdrukkelijke toestemming van een arts**, op wijnvlekken, moedervlekken en een aangetaste huid door huidziekten, tatoeëren. Wijnvlekken geven een grote kans op bloedingen en moedervlekken kunnen niet meer worden beoordeeld op veranderingen als deze zijn getatoeëerd.

Op grond van artikel 11a, eerste lid, van de Tabakswet moet een tatoeage/piercingshop rookvrij zijn. Dus niet alleen op de werkplek, maar ook in de wachtruimte. De enige uitzondering vormt een aparte afgesloten wachtruimte voor rokers. Wanneer er geen werknemers zijn (dus een zelfstandige zonder personeel), geldt bovenstaande niet. In de wachtruimte zou dan wel gerookt mogen worden. Op de werkplek mag nooit gerookt worden.

¹⁰ Nitril onderzoekshandschoenen worden niet aangetast door alcohol, bieden goede bescherming tegen bacteriën, virussen en chemicaliën en 'pinholes' in de handschoen worden sneller gesignaleerd.

3.2 Gedragscode en leeftijden

Naast persoonlijke hygiëne zijn een aantal gedragsregels van belang:

- 📖 Cliënten voor een tatoeage moeten 12 jaar of ouder zijn. (Warenwet, art 24, lid 1 en 2).
- 📖 Cliënten tussen de 12 en 16 jaar moeten tijdens het zetten van de tatoeage worden vergezeld door hun wettige vertegenwoordiger (Warenwet, art 24, lid 2).
- 📖 Cliënten tussen de 12 en 16 jaar komen niet in aanmerking voor een tatoeage op het hoofd, de hals, de polsen of de handen, ook niet als ze begeleid worden door hun wettige vertegenwoordiger (Warenwetbesluit tatoeëren en piercen, art. 10).
- ☺ Vraag altijd naar een legitimatiebewijs als u twijfelt aan de leeftijd van een cliënt.
- 📖 Spreek met de cliënt door waarom hij/zij een tatoeage wil en wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn. Aan de cliënt moet de cliëntinformatie worden uitgereikt (zie bijlage 8.3) (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6).
- ☺ Tatoeëer niet als een cliënt (nog) twijfelt. Geef cliënten altijd de gelegenheid om de beslissing over het laten aanbrengen van een tatoeage weloverwogen te nemen.
- ☺ Laat iedere cliënt een toestemmingsformulier invullen (zie bijlage 8.1). Op het toestemmingsformulier geeft de cliënt aan dat hij/zij is geïnformeerd en toestemming geeft voor het aanbrengen van een tatoeage.
- ☺ Bij cliënten jonger dan 16 jaar dient het toestemmingsformulier door de wettige vertegenwoordiger te worden ingevuld en ondertekend. De wettige vertegenwoordiger moet zich legitimeren en het nummer van het legitimatiebewijs moet op het toestemmingsformulier worden genoemd.
- ☺ Als een cliënt het toestemmingsformulier niet heeft ingevuld en ondertekend mag bij de cliënt geen tatoeage worden aangebracht.
- ☺ De cliënt ontvangt een kopie van het ingevulde en ondertekende toestemmingsformulier en de tatoeëerder bewaart het toestemmingsformulier tenminste twee jaar in zijn administratie. Het toestemmingsformulier bevat medische gegevens en moet vertrouwelijk worden behandeld. Het toestemmingsformulier is alleen ter inzage voor de tatoeëerder, de cliënt zelf en de GGD-inspecteur die de controle uitvoert.
- ☺ Behandel geen cliënten die onder invloed zijn van alcohol of drugs.
- ☺ Zorg dat er altijd iemand in de studio aanwezig is die in het bezit is van een EHBO-diploma.

3.3 Allergische reacties

Bepaalde pigmentkleuren kunnen allergische reacties veroorzaken. De tatoeage kan dan vervormen en zelfs verdwijnen (het pigment wordt als het ware opgegeten). Mensen kunnen ook een latexallergie (latex zit soms in de materialen waarmee wordt gewerkt) hebben. Een allergie manifesteert zich nooit de eerste keer dat men in aanraking komt met een bepaalde stof. Pas na meerdere malen in contact te zijn geweest met een bepaalde stof vertoont het lichaam een allergische reactie. Het is dus niet zo dat iemand die nog nooit een allergische reactie heeft gehad op een pigmentstof of op latex, risicoloos getatoeëerd kan worden. Met name een latexallergie kan zich binnen 15 minuten voordoen (verschijnselen: tong

kan opzwellen, rillen, flauwvallen en soms in shock raken). Voordat men gaat tatoeëren moet een toestemmingsformulier worden ingevuld. Op het toestemmingsformulier wordt gevraagd of men bekend is met mogelijke allergieën.

*Iemand die in shock raakt heeft een verminderde toevoer van bloed naar de hersenen, waardoor men het bewustzijn kan verliezen. Als iemand in shock raakt is het noodzaak om direct een ambulance te bellen. Het is lastig om het verschil te zien tussen iemand die flauwvalt en iemand die in shock raakt. Iemand die in shock raakt is soms juist erg alert en heeft een helder bewustzijn. Ze hebben meestal een hoge polsslag, een 'koude neus' en een klamme huid. Pas later verliezen zij het bewustzijn. Iemand die flauwvalt komt na enkele minuten vanzelf weer bij. Bij een shock is dat niet het geval. **Als u twijfelt bel dan direct 112.***

3.4 Pijnstilling

Hoewel het aanbrengen van een tatoeage geen medische handeling betreft, is het toedienen van pijnstilling die daar soms bij gebruikt wordt wel degelijk een medische handeling. De toepassing van pijnstilling is gebonden aan wettelijke eisen. Lokale anaesthetica, bijvoorbeeld Lidocaïne (Xylocaïne®) in de vorm van injecties, spray, crème of pleister, zijn geneesmiddelen die uitsluitend op recept afgeleverd mogen worden door een apotheker. Recepten mogen uitsluitend worden voorgeschreven door een arts die daarvoor op individuele gronden een indicatie moet stellen bij een cliënt. Dit betekent concreet:

- 📖 Injecties mogen niet gegeven worden door mensen die daarvoor niet bevoegd én bekwaam zijn (Wet BIG, art. 36, 5e lid).
- 📖 Tatoeëerders mogen geen lokale anaesthetica importeren, hebben of bewaren ten behoeve van toepassing bij hun cliënten (Geneesmiddelenwet, art. 40, lid 1 en 2).
- 📖 Als een cliënt ten behoeve van een tatoeage lokale anaesthesie wil, dan is dat uitsluitend mogelijk indien een arts lidocaïne/prilocaïne (Emla®) crème of pleister of Xylocaïne® spray voorschrijft (Geneesmiddelenwet, art. 61, lid 1). De cliënt kan het middel dan voor eigen gebruik meenemen naar degene die de tatoeage gaat aanbrengen. Handel vervolgens als volgt:
  - ☺ Lees goed de gebruiksaanwijzing.
  - ☺ Laat de zalf ca. 20 minuten intrekken.
  - ☺ Verwijder daarna de zalf.
  - ☺ Desinfecteer de huid met een huiddesinfectans.
  - ☺ Start met tatoeëren. Er mag niet worden getatoeëerd terwijl de zalf nog op de huid zit.

Het toepassen van lidocaïne/prilocaïne (Emla®) crème of pleister bij of rond de ogen wordt ten zeerste afgeraden in verband met de sterk oog-irriterende werking. Wees verder voorzichtig met toepassingen op de niet-intacte huid. Overdosering kan vergiftigingsverschijnselen veroorzaken.

Emla® pleisters zijn een U.A.D. (= Uitsluitend Apotheek en Drogist) geneesmiddel. Dat betekent dat de pleisters uitsluitend door apotheek en drogist ter hand gesteld mogen worden aan de eindgebruiker. Studio's mogen dit middel dus niet ter hand stellen aan de eindgebruiker (de cliënt) en mogen dus ook geen handelsvoorraad van dit product in huis hebben. (Geneesmiddelenwet, art. 62, lid 1).

- ☺ Als een cliënt ten behoeve van een tatoeage pijnstilling wil dan is dit mogelijk met behulp van vrij verkrijgbare middelen als paracetamol¹¹, ibuprofen of koudspray. Bij alle toepassingen van geneesmiddelen geldt dat men in het algemeen terughoudend dient te zijn met het toedienen van geneesmiddelen.

Koudspray werkt zeer oppervlakkig en heeft weinig effect. Indien het te dicht op de huid of te veel wordt gebruikt kunnen er vriesblaren (vergelijkbaar met brandblaren) ontstaan. Als er in een vriesblaar wordt getatoeëerd kan de tatoeage flink ontstoken raken. Gebruik de spray bovendien in geen geval in het gezicht.

3.5 Verwijderen van tatoeages

Er zijn verschillende manieren om tatoeages te verwijderen. Een van de manieren om tatoeages te verwijderen is het injecteren van een chemisch preparaat in de huid. Met een tatoeëertechniek worden stoffen in de huid gebracht, die een ontsteking veroorzaken, waardoor de tatoeagekleurstoffen worden afgestoten. Hierbij kunnen zich echter infecties voordoen. Er zijn gevallen gerapporteerd waarbij grote en sterk ontsierende littekens optraden.

Geneesmiddel

Preparaten voor de chemische verwijdering van tatoeages moeten als geneesmiddel worden beschouwd. Daarom kunnen zij ook niet op een lijn worden gesteld met tatoeëren, ook al worden deze preparaten met een tatoeagetechniek aangebracht. Dit heeft het bureau Risicobeoordeling van de Voedsel en Waren Autoriteit in een advies aan de minister van Volksgezondheid Welzijn en Sport geconcludeerd. Dergelijke preparaten moeten als een geneesmiddel worden aangemerkt, hetgeen betekent dat ze aangemeld moeten worden en dat de behandeling uitgevoerd moet worden door medisch geschoold personeel.

Alternatieven

Tatoeëerders die naast het zetten van tatoeages ook tatoeages willen verwijderen, dienen zich goed te laten informeren over de mogelijke nadelige effecten van chemische verwijdering door injectie en mogelijke alternatieven. Naast het chemisch verwijderen van tatoeages zijn er andere methoden, zoals chirurgie en laseren. Hoewel er geen vergelijkend onderzoek bekend is, kan worden aangenomen dat de kans op infectie, mits verantwoord en op de juiste wijze toegepast, bij deze methoden geringer is.

¹¹ Gebruik geen middelen die acetylsalicylzuur bevatten omdat deze een bloedverdunnende werking hebben (aspirine, acetosal, alka-seltzer, ascal).

4 WERKWIJZE EN BEHANDELING VÓÓR, TIJDENS EN NA HET TATOEËREN

De wijze waarop voor, tijdens en na het tatoeëren wordt gewerkt is van wezenlijk belang voor een veilig en goed resultaat. In het onderstaande hoofdstuk wordt dit nader uitgewerkt.

4.1 Werkwijze vóór en tijdens het tatoeëren

- ☺ Neem tezamen met de cliënt het toestemmingsformulier door en controleer of de cliënt alle informatie goed heeft begrepen. Alleen als de cliënt of de wettige vertegenwoordiger, het toestemmingsformulier heeft ondertekend, kan de tatoeage worden gezet.

Voorkomen moet worden dat tijdens het tatoeëren schadelijke micro-organismen worden overgebracht waardoor de tatoeagewond geïnfec-teerd kan raken.

Onderstaand treft u puntsgewijs de juiste werkwijze aan voor het aanbrengen van een tatoeage:

Werkwijze:

- 1) Reinig zorgvuldig de handen met water en vloeibare zeep uit een dispenser en droog de handen af met eenmalige handdoekjes of desinfecteer de handen met handalcohol.
- 2) Laat de cliënt op behandelstoel of -tafel plaatsnemen.
- 3) Scheer, afhankelijk van de te tatoeëren plek, de huid. Gebruik voor het scheren van de huid uitsluitend wegwerpscheermesjes.
- 4) Desinfecteer de huid met een huiddesinfectans¹². Kijk op de verpakking hoe lang de huiddesinfectans moet inwerken en hou deze inwerktijd strikt aan. Wacht in ieder geval tot de huid droog is.
- 5) Teken zo nodig de afbeelding op de te tatoeëren plek met behulp van een doordrukvel of stift. Gebruik voor elke cliënt een nieuw doordrukvel of nieuwe stift. Gebruik als hechtmiddel voor het doordrukvel een huid-desinfectiemiddel of een oplossing van water en antibacteriële zeep.
- 6) Leg alle (steriel verpakte) materialen binnen handbereik klaar.
- 7) Zet de inktcupjes klaar.
- 8) Reinig of desinfecteer de handen en open of vul daarna de inktcupjes. Bij het vullen van de inktcupjes mag de punt van de inktflacon het cupje niet raken. Cupjes mogen niet worden bijgevuld; gebruik bij onvoldoende inkt altijd een nieuwe cup.
- 9) Dek het aansluitsnoer en de spuitfles of tuitfles af met een disposable plastic hoes.
- 10) Open de verpakkingen van de needlebar en tube peel off (dat wil zeggen zonder de needlebar/naald of tube aan te raken of het met de buitenkant van de steriele verpakking in contact te laten komen. Naald, needlebar of tube ook niet door de papieren zijde van de verpakking heen drukken).
- 11) Trek schone onderzoekshandschoenen aan.
- 12) Zet tube in elkaar en zet vervolgens de needlebar met naald(en) voorzichtig in de tube (zorg dat de naald niet wordt aangeraakt) en bevestig deze direct op de tatoeagemachine. Dek de tatoeagemachine af met een plastic hoesje. Voorkom dat de naald in contact komt met het plastic hoesje. Zet vervolgens de tatoeagemachine zo neer dat de

---

¹² De huiddesinfectans moet voorzien zijn van een RVG-nummer of alcohol 70-80% zijn.

naald nergens mee in contact kan komen.

13) Begin met het zetten van de tatoeage.

- ☞ Maak gebruik van wegwerptissues voor het tussentijds afvegen van de huid, eventueel in combinatie met een vloeibare antibacteriële zeep vermengd met water.
- ☞ Gebruik tijdens het tatoeëren zo nodig een zalf die aan de in het kader op pagina 15 genoemde eisen voldoet.
- ☞ Breng de zalf op hygiënische wijze op de huid aan en gooi het restje na iedere cliënt weg.
- ☞ Spoel de naald, bij wisseling van kleur, af in een wegwerpbekertje of -bakje met schoon water. Gebruik de bekertjes in geen geval voor meerdere cliënten.
- ☞ Gebruik voor het verdunnen van de tatoeagekleurstof schoon stromend water, steriel water, alcohol 70-80% of glycerol (en combinaties van deze stoffen).
- ☞ Verdun de tatoeagevloeistof altijd in het inktcupje, nooit in het voorraadflesje.
- ☞ Gooi bij een tussentijdse pauze de onderzoekshandschoenen weg en reinig of desinfecteer de handen. Reinig of desinfecteer de handen opnieuw en trek schone onderzoekshandschoenen aan als de behandeling wordt vervolgd.

Als gevolg van het tatoeëren ontstaat er een oppervlakkige wond. Om de huid de kans te geven om te herstellen en te beschermen tegen invloeden van buitenaf moet de zalf die gebruikt wordt:

- ☞ *een laag over de huid aanbrengen ter bescherming en voorkoming van uitdroging van de dieper gelegen huidlagen. De zalf moet een langdurige barrièrefunctie bieden, zoals vaseline album;*
- ☞ *geen geur- of kleurstoffen en conserveermiddelen bevatten omdat die een contactallergie kunnen veroorzaken;*
- ☞ *uitsluitend ingrediënten bevatten waarvan de klinische veiligheid op de niet intacte huid is vastgesteld;*
- ☞ *microbiologisch stabiel zijn, d.w.z. een zodanige samenstelling hebben dat besmetting van het product met micro-organismen aantoonbaar geen doorgroei geeft c.q. zorgt voor afsterving ervan. 100% vet (vaseline album) is hiervan een voorbeeld;*
- ☞ *per eenpersoonseenheid geleverd kunnen worden, eenpersoons-wegwerpverpakking of tube;*
- ☞ *per eenpersoonseenheid onder geconditioneerde omstandigheden, bij voorkeur steriel, zijn afgevuld en 100% afgesloten geleverd worden. Voor het eerste gebruik moet een verzegeling worden verbroken.*

Werk rustig en geconcentreerd. Voorkom prikken aan naalden en direct contact met bloed of wondvocht. Veeg tijdens het tatoeëren nooit de naald af aan een tissue. De kans op naaldprikken is dan erg groot. BLOED OF WONDVOCHT KAN BESMET ZIJN. Neem bij een prikongeval altijd direct contact op met de plaatselijke GGD of met het ziekenhuis (zie hoofdstuk 1.2).

14) Trek na het tatoeëren de onderzoekshandschoenen binnenste buiten uit en gooi deze weg. Reinig of desinfecteer de handen.

15) Verzorg de getatoeëerde plek op één van de onderstaande wijzen:

- ☞ Gebruik op kleine tatoeages op vlakke delen van het lichaam een wondspray (methode 1) of een afsluitend wondverband (methode 2). Methode 2 geeft de minste korstvorming op de wond.

- ☞ Gebruik bij grote tatoeages of op bewegelijke lichaamsdelen een wondspray (methode 1), een steriel kompres dat niet aan de wond hecht (methode 3) of een zalf die aan de in het kader op pagina 15 genoemde eisen voldoet (methode 4).

Methode 1 (spray)	<ul style="list-style-type: none"> ☞ Smeer geen zalf op de wond. ☞ Spray de getatoeëerde plek in met een alcoholvrije huidbeschermingsfilm. ☞ Breng de alcoholvrije huidbeschermingsfilm aan op een droge huid, dat betekent dat de tatoeagewond niet meer mag bloeden. De huidbeschermingsfilm is transparant en blijft drie tot vijf dagen op de tatoeage zitten. ☞ Breng de huidbeschermingsfilm op een hygiënisch verantwoorde wijze aan (dat wil zeggen: kom niet met de handen aan de getatoeëerde plek).
Methode 2 (folie)	<ul style="list-style-type: none"> ☞ Smeer geen zalf op de wond. ☞ Dek de getatoeëerde plek af met een afsluitend wondverband. ☞ Gebruik hiervoor polyurethaanfolie met een kleeflaag van medische kwaliteit. ☞ Breng de polyurethaanfolie aan op een droge huid, dat betekent dat de tatoeagewond niet meer mag bloeden. De folie is transparant en moet vier tot zes dagen op de tatoeage blijven zitten. De wond geneest hierdoor zonder korstvorming. ☞ Breng de polyurethaanfolie op een hygiënisch verantwoorde wijze aan (dat wil zeggen: kom niet met de handen aan de getatoeëerde plek).
Methode 3 (kompres)	<ul style="list-style-type: none"> ☞ Smeer geen zalf op de wond. ☞ Dek de getatoeëerde plek af met een steriel kompres dat niet aan de wond hecht. ☞ Breng het steriele kompres op een hygiënisch verantwoorde wijze aan (dat wil zeggen: kom niet met de handen aan de getatoeëerde plek). Het steriele kompres mag na 2–4 uur verwijderd worden. ☞ Gebruik voor het vastplakken van het steriele kompres hechtpleister van medische kwaliteit.
Methode 4 (zalf)	<ul style="list-style-type: none"> ☞ Smeer de getatoeëerde plek in met een zalf die aan de in het kader op pagina 15 genoemde eisen voldoet. ☞ Smeer de zalf met schone onderzoekshandschoenen uit op de huid. ☞ Trek de handschoenen uit en was of desinfecteer de handen. ☞ Dek de getatoeëerde plek zo nodig af met huishoudfolie¹³ (uit een houder). De huishoudfolie wordt aangebracht om de kleding te beschermen en wordt na enkele uren door de cliënt zelf verwijderd. ☞ Gebruik voor het vastplakken van de folie hechtpleister van medische kwaliteit.

16) Reinig of desinfecteer hierna opnieuw de handen.

17) Gooi restjes inkt, inktcupjes, tissues, plastic afdekhoezen, elastiekje en

¹³ De huishoudfolie moet in een rolhouder bewaard worden. Het gedeelte dat uit de rolhouder hangt mag niet gebruikt worden om de huid af te dekken.

- disposable rubberetje e.d. direct weg.
- 18) Demonteer de tube en de needlebar van de tatoeëermachine (voorzichtig, voorkom prikken aan naalden).
  - 19) Gooi de naald inclusief needlebar direct in de naaldcontainer. Needlebars eenmalig gebruiken is de veiligste methode. Als u needlebars wilt hergebruiken moet u als volgt te werk gaan:
    - ☞ Breek met behulp van een tangetje de naalden van de needlebar en gooi deze direct in de naaldcontainer.
  - 20) Raak de naalden niet met de handen aan.
  - 21) Bewaar gedurende de dag of gedeelte van de dag de vuile tubes (en eventueel needlebars) in een bakje met een oplossing met een reinigingsmiddel.
    - ☞ Demonteer de verstelbare tubes en leg deze los in het reinigingsmiddel.
  - 22) Zorg ervoor dat het bakje op een veilige plaats staat en niet kan omvallen.
  - 23) Draag bij deze werkzaamheden altijd onderzoekshandschoenen.
  - 24) Reinig de behandelafel of –stoel en eventueel omgeving huishoudelijk. Bij zichtbare bloed of inktsporen moet tevens gedesinfecteerd worden, zie paragraaf 6.1.

4.2 Werkwijze na het tatoeëren

Aan de cliënt moet mondelinge en schriftelijke instructie worden meegegeven over het verzorgen van de tatoeage. Het is belangrijk dat de instructies nauwkeurig worden opgevolgd. In de instructie (zie bijlage 8.2) moet o.a. staan:

- 📖 Hoe de tatoeagewond moet worden verzorgd (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6, lid 1, 2 en 3).
- 📖 Wat men gedurende de genezing beter achterwege kan laten (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6, lid 1, 2 en 3).
- 📖 Dat men bij klachten (hevige roodheid, zwellen, pussen, wondvocht) contact moet opnemen met de huisarts (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6, lid 1, 2 en 3).
- 📖 Het is niet toegestaan dat tatoeëerders bij cliënten met klachten zelf gaan dokteren. Hoewel het aanbrengen van de tatoeage geen heelkundige handeling is, is het ingrijpen bij mogelijke complicaties tijdens of na het aanbrengen dat wel. De cliënt moet zich in zo'n geval, voor zover dat noodzakelijk is, altijd wenden tot een arts (Wet BIG, art. 36, 1^e lid).

Het kan voorkomen dat iemand tijdens of na het aanbrengen van de tatoeage misselijk wordt en/of dreigt flauw te vallen. Wees vooral op het laatste alert omdat iemand zich behoorlijk kan bezeeren tijdens een val. Laat iemand na het aanbrengen van de tatoeage nog even liggen of zitten. Iemand die dreigt flauw te vallen wordt bleek en gaat soms hevig zweten. Lig degene nog op de behandelafel, breng dan de benen omhoog en geef zo nodig iets te drinken of te eten (bijv. druivensuiker). Staat iemand al, laat hem of haar dan direct gaan zitten en houd het hoofd ca. 1 minuut tussen de benen (niet doen als iemand misselijk is). Geef daarna zo nodig iets te eten of te drinken. Let vooral op als cliënten trappen op of af moeten.

Als iemand echt flauw gevallen is (dus even buiten bewustzijn is geweest) laat hem/haar ca. 10 minuten liggen en zorg er in ieder geval voor dat degene zich niet bezeert. Als iemand flauw gevallen is kan het gebeuren dat het lijkt alsof iemand een epileptische aanval krijgt (trekkingen met

armen en benen). Reageer zo rustig mogelijk en zorg dat degene zich niet bezeert of valt. Zie voor allergische reacties, hoofdstuk 3.3.

5 BEWAREN EN TRANSPORT VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN

Tijdens het bewaren en transport van gebruikte instrumenten kunnen micro-organismen zich vermenigvuldigen. Gebruikte instrumenten moeten om die reden zorgvuldig worden bewaard en getransporteerd. In het onderstaande hoofdstuk wordt dit nader uitgewerkt.

5.1 Bewaren van gebruikte instrumenten

- ☞ Gooi gebruikte naalden en needlebar direct na gebruik in de naaldcontainer.
- ☞ Gooi tissues, inktcupjes en onderzoekshandschoenen direct na gebruik in de vuilnisbak.

Andere instrumenten, tubes (en eventueel needlebars) worden hergebruikt. Behandel deze instrumenten als volgt:

- ☞ Bewaar het instrumentarium in een lekvrije bak, met daarin een inzetbakje met gaatjes.
- ☞ Vul de lekvrije bak met een oplossing met een reinigingsmiddel.
- ☞ Vervang de oplossing dagelijks.
- ☞ Zorg ervoor dat de bak op een veilige plaats staat en niet kan omvallen.
- ☞ Giet de oplossing vlak voor verdere verwerking (ultrasoon reinigen of transporteren) af en neem de inzet uit de bak. Spoel de inzetbak met inhoud met koud water af. Draag hierbij bij voorkeur een disposable schort.
- ☞ Reinig de bak en inzetbak huishoudelijk na ieder gebruik.

Materialen waarvan de steriele verpakking is geopend, maar niet zijn gebruikt, moeten als mogelijk besmet worden beschouwd en dus voor een volgend gebruik opnieuw worden gereinigd en gesteriliseerd.

5.2 Transport van gebruikte instrumenten

Het kan voorkomen dat besmet instrumentarium eerst vervoerd moet worden naar een andere locatie alvorens het gereinigd en gesteriliseerd kan worden. Besmette instrumenten die hergebruikt moeten worden, kunnen op verschillende manieren (droog, nat of vochtig) worden vervoerd, maar de meest voor de hand liggende manier is 'vochtig' vervoer. Vochtig vervoer gaat als volgt:

- ☞ Zet de inzetbak met afgespoeld instrumentarium in een afsluitbare, lekvrije (kunststof) transportbak. De bak moet goed reinigbaar zijn.
- ☞ Sluit de bak goed af tijdens vervoer.
- ☞ Zorg tijdens het vervoer voor een fysieke scheiding tussen het schone en het vuile materiaal.
- ☞ Reinig de bak en inzetbak huishoudelijk na ieder gebruik.
- ☞ Reinig het transportmiddel huishoudelijk na het vervoer.
- ☞ Gebruikte naalden moeten altijd in een afgesloten UN-gekeurde naaldcontainer worden vervoerd.

6 REINIGING, DESINFECTIE EN STERILISATIE

Ter voorkoming van besmetting met micro-organismen, moeten de instrumenten en de omgeving zorgvuldig worden schoongemaakt. Met name het schoonmaken van instrumenten die de huid doorboren of die met de beschadigde huid in contact komen, vraagt extra inspanning. In dit hoofdstuk wordt het schoonmaken nader uitgewerkt.

Reiniging en desinfectie van het materiaal en de werkplek

Goed schoonmaken is een van de belangrijkste maatregelen om verspreiding en groei van micro-organismen te voorkomen. Voor de goede orde enkele begrippen:

(Huishoudelijk) reinigen is het verwijderen van los of aangekleefd vuil.

Ultrasoon reinigen is het verwijderen van aangekleefd vuil met behulp van een trilapparaat. In een ultrasoon reinigingsbad wordt al het vuil los getrild. Een ultrasoon reinigingsbad is met name geschikt om vuil te verwijderen op plaatsen die minder goed bereikbaar zijn met een borstel of iets dergelijks.

Desinfecteren is het zodanig behandelen van instrumenten of oppervlakken dat alle micro-organismen worden gedood, of tot aanvaardbare aantallen worden teruggebracht. In de praktijk komt het er op neer dat de meeste ziekmakende micro-organismen worden vernietigd.

Thermisch desinfecteren is een combinatie van reinigen en desinfecteren bij een hoge temperatuur. Thermisch desinfecteren wordt vaak uitgevoerd met behulp van een instrumentenwasmachine.

Steriliseren is het doden van alle nog aanwezige micro-organismen.

Steriel wil zeggen dat er zich geen levende organismen meer op of in de gesteriliseerde voorwerpen bevinden.

6.1 De werkplek schoonmaken

- ☞ Maak de werkplek na iedere cliënt zorgvuldig schoon met een allesreiniger en schone doek.
- ☞ Wees voorzichtig met huidbeschadigingen aan uw eigen huid.
- 😊 Draag bij het schoonmaken onderzoekshandschoenen of schone huishoudhandschoenen.
- ☞ Meng het reinigingsmiddel niet met andere middelen. Huishoudelijk reinigen is in vrijwel alle gevallen voldoende. Indien er bloed- of inktspatten¹⁴ zichtbaar zijn dan is desinfectie noodzakelijk. Ga daarbij als volgt te werk:
  - ☞ Neem de bloed- of inktspatten met keukenrolpapier op (draag hierbij onderzoekshandschoenen).
  - ☞ Maak het oppervlak schoon met een allesreiniger.
  - ☞ Droog het oppervlak.
  - ☞ Desinfecteer 'on the spot' (= op de plek waar het bloed of inkt zat) met een ruime hoeveelheid alcohol 70–80% en laat de alcohol aan de lucht drogen.
  - ☞ Gebruik geen geprepareerde alcoholdoekjes, maar gebruik alcohol 70–80% uit een fles en een schone tissue. Het alcoholpercentage in geprepareerde alcoholdoekjes vermindert na verloop van tijd.

¹⁴ Als inkt van de naald afkomstig is, is de kans groot dat er ook bloed of wondvocht bij zit. Om die reden moeten inktspatten afkomstig van de naald na huishoudelijk reinigen gedesinfecteerd worden.

- ☞ Maak vloeren en wanden etc. van de studio met een huishoudelijk reinigingsmiddel schoon (zo vaak als nodig om geen zichtbaar vuil te hebben).

Alcohol is erg brandbaar, dus niet roken en geen open vuur tijdens werkzaamheden met alcohol 70-80%. Houd de fles met alcohol zoveel mogelijk gesloten.

Desinfectiemiddelen met een CE-markering.

Onder de Wet op de medische hulpmiddelen vallen alle desinfectiemiddelen die gebruikt worden bij een specifiek medisch hulpmiddel of bij een groep medische hulpmiddelen. Omdat ze expliciet bestemd zijn voor zo'n specifiek medisch hulpmiddel mogen ze dus niet gebruikt worden voor andere doeleinden, ook al zou het betreffende desinfectiemiddel daar wel geschikt voor zijn. De reden hiervoor is dat een desinfectiemiddel met een CE-markering geen toelating voor dat doel heeft gekregen op de Nederlandse markt.

6.2 Instrumenten reinigen, desinfecteren of steriliseren

Reinigen volstaat voor alle instrumenten en materialen die niet in aanraking komen met de huid van de cliënt én niet bevuild zijn met bloed.

Desinfecteren is noodzakelijk voor alle instrumenten en materialen die bevuild zijn met bloed, maar niet gesteriliseerd worden.

Steriliseren is noodzakelijk voor alle instrumenten die de huid doorboren (naald) of in contact kunnen komen met de beschadigde huid (needlebar en tube). Als basisregel geldt: reinigen gaat altijd vooraf aan desinfecteren of steriliseren.

- ☞ Reinig (ultrasoon) en steriliseer de needlebar met naald(en) nadat die zijn gesoldeerd.
- ☞ Reinig (ultrasoon) en steriliseer de tube en needlebar (als die niet disposable is) na gebruik.
- ☞ Reinig en desinfecteer de tatoeagemachine, het aansluitsnoer en de andere toebehoren als bloed of inktsporen zichtbaar zijn (dit kan het geval zijn ondanks het feit dat de tatoeagemachine en het aansluitsnoer e.d. met een plastic hoes zijn afgedekt).
- ☞ Reinig en desinfecteer de inbusleutel waarmee de tube in elkaar wordt gezet na gebruik, de tang waarmee naalden van de needlebar worden afgebroken na gebruik (indien geen gebruik wordt gemaakt van eenmalige needlebars) en eventueel de inktcuphouder. Voor een uitgebreide beschrijving van de methode "Desinfectie van instrumenten" wordt verwezen naar bijlage 8.6.

wijze van gebruik:	schoonmaakmethode:
komt niet in aanraking met de huid en is niet met bloed bevuild	reinigen
bevuild met bloed	reinigen en desinfecteren
komt in aanraking met de beschadigde huid of doorboort de huid	reinigen en steriliseren

6.3 Ultrasoon reinigen

Alvorens te desinfecteren of te steriliseren moeten de gebruikte instrumenten worden gereinigd. Het reinigen mag niet handmatig gebeuren, maar moet met een ultrasone reiniger worden uitgevoerd.

Bij ultrasoon reinigen wordt aangekleefd vuil (lichaamsvocht en bloed) los getrild. Dit geldt met name voor de tubes (en needlebars als die niet disposable zijn).

Neem bij het gebruik van het ultrasoonbad onderstaande punten in acht:

- ☞ Raadpleeg de gebruiksaanwijzing voor het door de fabrikant aanbevolen reinigingsmiddel of maak gebruik van het middel dat de geschikt is voor ultrasone reiniging (staat op de verpakking of bijsluiter).
- ☞ Zorg dat de ultrasoon vloeistof niet warmer wordt dan 45 °C.
- ☞ Let op de in de gebruiksaanwijzing aangegeven minimaal vereiste hoeveelheid ultrasoon vloeistof en zorg er voor dat het instrumentarium volledig onder de vloeistof ligt.
- ☞ Vervang de ultrasoon vloeistof bij zichtbare verontreiniging, maar in ieder geval dagelijks.
- ☞ Reinig bij het vervangen van de ultrasoon vloeistof eerst de mandjes en de binnenkant van de ultrasoon met disposable materiaal.
- ☞ Kom niet met de handen in de ultrasoon als deze in werking is. Hierbij kunnen namelijk celbeschadigingen optreden.
- ☞ Sluit, indien de ultrasoonreiniger in werking is, deze altijd af met een passend deksel. Door het trillen ontstaan aërosolen, die mogelijk besmet zijn met micro-organismen.

Uit onderzoek blijkt dat tubes na reiniging en sterilisatie toch niet altijd schoon zijn. Om wel tot een schoon resultaat te komen zijn twee zaken van groot belang:

1. *inkt en vuil niet in laten drogen, dus direct na gebruik de tube in de inweekbak;*
2. *goed handmatige reiniging met behulp van o.a. pijpenragers voordat er ultrasoon gereinigd wordt.*

☞ **Werkwijze:**

- 1) Zet het ultrasoon reinigingsbad ca. tien minuten voor aanvang van het ultrasoon reinigen aan, om het verse water te ontgassen. Opgeloste gassen, normaal aanwezig in vers water, verminderen het ultrasone reinigingseffect.
- 2) Trek onderzoekshandschoenen aan.
- 3) Neem de inzetbak met de instrumenten uit de bewaarbak met het reinigingsmiddel.
- 4) Spoel de instrumenten af onder stromend koud water. Om de binnenzijde van holle instrumenten te reinigen moet een borstel (pijpenrager¹⁵) en zo nodig wattenstaafjes gebruikt worden. Voor een goede reiniging van de tip kunnen dental brushes worden gebruikt. De borstels moeten disposable of steriliseerbaar zijn. Wees voorzichtig met het handmatig reinigen. Tips e.d. kunnen scherp zijn!
- 5) Gebruik een inzetmandje om de instrumenten in het ultrasoon reinigingsbad te leggen.
- 6) Los het ultrasoon reinigingsmiddel volgens de gebruiksaanwijzing op.
- 7) Plaats het mandje met de instrumenten in het ultrasoon reinigingsbad.

¹⁵ Kies voor een pijpenrager met een diameter dikker dan de diameter van de tube.

- 8) Sluit het deksel.
- 9) Stel de juiste reinigingstijd in (meestal minimaal 4 minuten, maar raadpleeg de gebruiksaanwijzing van uw apparaat).
- 10) Neem het mandje uit het ultrasoon reinigingsbad en spoel de instrumenten met voldoende warm water.

Spoel daarna de instrumenten en sieraden met gedemineraliseerd water (dit ter bescherming van uw instrumenten).

- 11) Trek de onderzoekshandschoenen uit, gooi deze weg en reinig of desinfecteer de handen zorgvuldig.
- 12) Droog de instrumenten goed met een schone doek, tissue of keukenrol voordat ze verpakt worden in laminaatzakjes.
- 13) Controleer de instrumenten op beschadigingen en roest.

Roest kan het gevolg zijn van onvoldoende reiniging. Met name bloedresten werken bijzonder corrosief, ook op roestvrij stalen instrumenten.

6.4 Het verpakken van instrumenten

Het verpakken van instrumenten is nodig om steriele materialen steriel te houden. Het is niet mogelijk onverpakte instrumenten steriel te bewaren. Bij het verpakken van instrumenten moeten onderstaande punten in acht worden genomen.

☞ **Werkwijze:**

- 1) Zorg dat de instrumenten droog zijn voordat deze worden verpakt in de laminaatzakjes.
- 2) Verpak de needlebar en tube in aparte laminaatzakjes. Zet needlebar en tube pas vlak voor gebruik in elkaar, zie paragraaf 4. Verpak de onderdelen van deelbare tubes los van elkaar (mogen wel in één laminaatzakje).
- 3) Seal of plak de laminaatzakjes zodanig dicht dat er altijd een peel-off naad van minimaal 2 cm. vrij blijft waarmee het laminaatzakje later weer gemakkelijk kan worden geopend (gebruik geen nietmachine om de zakjes te sluiten). Houd aan de andere zijde een sealnaad van 0,8 cm. aan.

6.5 Het steriliseren van instrumenten

Het steriliseren van instrumenten vindt plaats in de stoomsterilisator, zie hoofdstuk 2.2.5. In de stoomsterilisator moet de juiste temperatuur en de juiste druk worden opgebouwd.

De stoomsterilisator moet regelmatig technisch worden getest. Raadpleeg voor de frequentie het voorschrift van de fabrikant (zie bijlage 8.5).

Bij het steriliseren moeten onderstaande punten in acht worden genomen:

- ☞ Belaad de sterilisator niet te vol (volg de aanwijzingen van de fabrikant).
- ☞ Leg de laminaatzakjes volgens de gebruiksvorschriften van de fabrikant in de sterilisator. Bij voorkeur in een rekje.
- ☞ Zorg dat de laminaatzakjes niet tegen de wanden van de sterilisator liggen.
- ☞ Steriliseer instrumenten waar roestvorming op zichtbaar is, apart. Ontdoe de instrumenten van roest of gooi ze zo nodig weg. Anders is de kans groot dat roestpartikels tijdens het sterilisatieproces op de andere instrumenten terechtkomen.

☞ **Werkwijze:**

- 1) Zet of leg de laminaatzakjes op de voorgeschreven wijze in de sterilisator.
- 2) Stel het sterilisatieprogramma in.
- 3) Check de temperatuur- en drukmeter op uw stoomsterilisator.
- 4) Doorloop het volledige sterilisatieprogramma (inclusief droogprogramma).
- 5) Neem de droge gesteriliseerde verpakkingen voorzichtig uit de sterilisator en voorkom beschadigingen van de verpakking.

6.6 Het bewaren van gesteriliseerde instrumenten

In principe blijft de inhoud van de verpakking steriel zolang de verpakking droog en onbeschadigd is.

- ☞ Bewaar de laminaatzakken nooit langer dan de uiterste gebruiksdatum die op de verpakking van de laminaatzakken staat aangeduid.
- ☞ Bewaar door u zelf gesteriliseerde instrumenten maximaal zes maanden, mits de opslag van gesteriliseerde materialen netjes en ordelijk gebeurt.
- ☞ Hou een logboek bij waarin per sterilisatiedatum met behulp van een batchnummer¹⁶ wordt bijgehouden welke materialen gesteriliseerd zijn.

Gesteriliseerde materialen zijn kwetsbaar, de steriliteit gaat eenvoudig verloren. Neem daarbij de volgende regels in acht:

- ☞ Schrijf of stempel niet op de verpakking.
- ☞ Maak geen bundels van laminaatzakken. Gebruik geen nietjes, paperclips of elastiekjes.
- ☞ Prop laminaatzakjes niet in kastjes en laatjes.
- ☞ Bewaar laminaatzakjes niet op plaatsen waar ze nat kunnen worden, zoals het aanrecht.
- ☞ Gebruik het gesteriliseerde instrument niet als de verpakking:
  - ☞ beschadigd of gescheurd is;
  - ☞ (deels) geopend is;
  - ☞ vochtig is of vochtkringen vertoont;
  - ☞ vuil is geworden.

☞ **Werkwijze:**

- 1) Plak een sticker met de sterilisatiedatum en een batchnummer op de laminaatzijde (op de peel-off rand) van de verpakking.
- 2) Berg de gesteriliseerde verpakte instrumenten zorgvuldig op.
- 3) Gebruik de door uzelf gesteriliseerde instrumenten binnen zes maanden (mits onbeschadigd).
- 4) Gebruik de door de fabrikant gesteriliseerde instrumenten niet langer dan de aangegeven uiterste gebruiksdatum (mits onbeschadigd).
- 5) Hanteer het principe first in, first out (dus wat het eerst geleverd en gesteriliseerd is, wordt als eerste gebruikt).
- 6) Berg de gesteriliseerde verpakte instrumenten bij transport op in een goed afsluitbare schone kunststof box.

---

¹⁶ Indien uit onderzoek blijkt dat materiaal niet goed gesteriliseerd is moeten alle materialen met hetzelfde batchnummer afgekeurd worden en opnieuw gereinigd en gesteriliseerd worden.

6.7 Wasgoed

Vuile doeken en werkkleding kunnen door bloedspatten besmet worden met schadelijke micro-organismen (bacteriën en virussen). Mogelijk besmet wasgoed moet na gebruik op een hoge temperatuur gewassen worden om schadelijke micro-organismen te doden.

- ☞ Verwijder dagelijks het vuile wasgoed uit de werkruimte.
- ☞ Verzamel de vuile was op één plek, gescheiden van het schone textiel.
- ☞ Vervoer het vuile wasgoed altijd in gesloten (plastic) zakken.
- ☞ Was het wasgoed met een totaalwasmiddel (dus geen fijnwasmiddel of een wasmiddel voor speciale kleuren). Een wastemperatuur van 60 °C geeft een goed resultaat. De hoge temperatuur is nodig voor het doden van HIV en Hepatitis B en C virus.
- ☞ Gebruik geen verkort wasprogramma.
- ☺ Droog de was in een wasdroger.

7 TOEZICHT, HANDHAVING EN WETGEVING

7.1 Toezicht

Toezichthouders in het kader van de wetgeving betreffende het veilig werken bij het aanbrengen van tatoeages en piercings zijn de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) en de ambtenaren van de GGD. Het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen stelt onder meer de eis dat ondernemers moeten beschikken over een vergunning van de Minister van VWS. De toezichthoudende taak van de GGD ambtenaren omvat het beslissen op de vergunningaanvraag, namens de Minister van VWS. Voorafgaand aan het beslissen op de vergunningaanvraag, zullen GGD ambtenaren een inspectie uitvoeren. GGD ambtenaren kunnen verder, namens de Minister van VWS, een geldige vergunning intrekken indien de situatie in een onderneming zodanig is, dat er niet veilig gewerkt kan worden of indien de leeftijdsgrens wordt overschreden.

7.2 Handhaving

Handhaving van de wetgeving in het kader van veilig tatoeëren en piercen wordt door de VWA uitgevoerd. Indien er overtredingen geconstateerd worden, neemt de VWA volgens standaard procedures maatregelen. Conform het Warenwetbesluit bestuurlijke boeten kan dit voor elke geconstateerde overtreding o.a. resulteren in een boetebedrag van respectievelijk €450 voor bedrijven met 50 of minder medewerkers en €900 voor bedrijven met meer dan 50 werknemers. Wanneer een overtreding geconstateerd is, volgt na enige tijd een herinspectie.

7.3 Wetgeving

Op diverse niveaus is wetgeving van kracht met betrekking tot het veilig werken bij het aanbrengen van tatoeages (waaronder permanente make-up en cosmetische tatoeages) en piercings.

Op grond van de Warenwet kunnen regels worden gesteld aan het gebruik van tatoeage- en piercingmateriaal. Daarnaast bevat artikel 24 van de Warenwet een leeftijdsgrens voor het aanbrengen van tatoeages en piercings. De leeftijdsgrens en de uitwerking in het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen luidt als volgt:

- Onder de 12 jaar, afgezien van het aanbrengen van een piercing in de oorlel, is er een absoluut verbod op piercen en tatoeëren.
- Tussen de 12 en 16 jaar mag een tatoeage of piercing worden aangebracht als het kind wordt begeleid door een wettige vertegenwoordiger. Hierop zijn drie uitzonderingen:
  1. het aanbrengen van een tepelpiercing bij meisjes;
  2. het aanbrengen van een genitale piercing;
  3. het aanbrengen van een tatoeage op hoofd, hals, polsen of handen (ook al worden kinderen tussen de 12 en 16 jaar begeleid door een wettige vertegenwoordiger, deze piercings en tatoeages mogen niet worden aangebracht).
- Boven de 16 jaar zijn jongeren vrij te beslissen over het laten aanbrengen van een tatoeage of piercing.

Op het niveau van de algemene maatregel van bestuur is er het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen (hierna: het besluit). Dit besluit stelt twee eisen:

1. De ondernemer moet beschikken over een vergunning van de Minister van VWS (artikel 3 van het besluit). Deze eis geldt niet voor de ondernemer die alleen gaatjes in de oorlellen prikt.
2. De ondernemer moet zodanig veilig werken dat er geen gevaar voor de veiligheid of gezondheid van de mens ontstaat (artikel 6 van het besluit).

De uitwerking van deze twee eisen is als volgt.

Vergunning

De artikelen 4 en 5 van het besluit gaan over de vergunning. Artikel 4 betreft de aanvraag van de vergunning en artikel 5 geeft de Minister van VWS de bevoegdheid een vergunning in te trekken. Artikel 4, derde lid, van het besluit bepaalt dat een besluit tot vergunningverlening pas wordt genomen nadat is onderzocht of de ondernemer voldoet aan de voorschriften die gesteld zijn in het besluit en voldoet aan artikel 24 van de Warenwet. Artikel 4, vijfde lid, van het besluit bepaalt dat de Minister van VWS nadere regels stelt met betrekking tot de vergunningverlening. Deze nadere regels zijn neergelegd in de Warenwetregeling tatoeëren en piercen. In deze regeling wordt onder andere uitgewerkt wie de vergunning moet aanvragen en hoe dat moet. De geldigheidsduur en de kosten van de vergunning worden vastgelegd.

Veilig werken

Artikel 6, eerste lid, van het besluit stelt de eis van veilig werken. Artikel 7, tweede lid, van het besluit bepaalt dat de Minister van VWS een veiligheidscode kan aanwijzen die als leidraad kan dienen voor de naleving van artikel 6 van het besluit. In de Warenwetregeling aanwijzing veiligheidscodes tatoeëren en piercen zijn vier codes aangewezen. Indien de ondernemer werkt volgens een aangewezen veiligheidscode wordt de ondernemer geacht te voldoen aan de eis van veilig werken uit artikel 6 van het besluit (artikel 8, tweede lid, onder a, van het besluit).

8 BIJLAGEN

8.1 TOESTEMMINGSFORMULIER¹⁷

Ondergetekende, (naam) -----
verklaart hierbij het volgende:

- De keuze om een tatoeage te laten zetten heb ik weloverwogen en uit vrije wil genomen.
  - Voor en tijdens de behandeling was ik niet onder invloed van alcohol of drugs.
  - Ik ben geïnformeerd over de risico's die kunnen ontstaan als gevolg van het zetten van de tatoeage, zoals infecties, littekenvorming en allergische reacties.
  - Ik heb op dit moment geen verkleuringen, zwellingen, bulten of enige andere vorm van irritatie op mijn lichaam en beschouw mezelf gezond genoeg om deze tatoeage te laten zetten.
  - Ik gebruik op dit moment geen antistollingsmiddelen.
- *Indien uw tatoeage dient ter camouflage van een bestralings- of operatie litteken bespreek dit dan eerst met de arts door wie u bent behandeld of door wie u wordt gecontroleerd.*
- *Indien u bij een dermatoloog onder behandeling bent, raadpleeg deze dan alvorens u besluit een tatoeage te laten zetten.*

Ik ben op de hoogte van het feit dat het zwangeren wordt afgeraden om een tatoeage te laten aanbrengen in verband met verhoogde gevoeligheid voor infecties ----- ja/nee

Ik lijd wel/niet aan enige vorm van:

- hemofilie -----wel/niet
- chronische huidziekte -----wel/niet
- contactallergie -----wel/niet
- diabetes -----wel/niet
- immuunstoornis -----wel/niet
- hart en vaatafwijkingen-----wel/niet

Het aanbrengen van een tatoeage wordt sterk afgeraden als één of meerdere keren 'wel' van toepassing is.

Ik heb de volgende schriftelijke informatie van de behandelaar ontvangen:

- 1) Informatie over de risico's van tatoeages.
- 2) Nazorginstructie voor tatoeages.

naam:-----

adres:-----

woonplaats:-----

geboortedatum:-----

handtekening:----- (jonger dan 16 jaar, handtekening wettige vertegenwoordiger)

naam wettige vertegenwoordiger: -----

nummer legitimatiebewijs wettige vertegenwoordiger: -----

datum:-----

Dit toestemmingsformulier kan bij een inspectie door de toezichthouder van de GGD worden ingezien.

DE CLIËNT ONTVANGT EEN KOPIE VAN DIT TOESTEMMINGSFORMULIER.

¹⁷ Het toestemmingsformulier dat u gaat gebruiken moet minimaal bovenstaande informatie bevatten. Aanvullende informatie mag niet misleidend zijn en moet op waarheid berusten.

8.2 NAZORGINSTRUCTIE VOOR TATOEAGES ¹⁸

De genezingstijd van een tatoeage bedraagt ongeveer een week. Algemene gezondheid en lichamelijke conditie spelen hierbij een rol. Tijdens het genezingsproces kan de tatoeage gaan jeuken. Persoonlijke hygiëne is tijdens de genezingstijd van de tatoeage absoluut noodzakelijk. Direct na het tatoeëren is de getatoeëerde plek afgedekt met een wondspray, een steriel kompres of een steriele zelfklevende transparante folie.

Als de tatoeagewond met een steriel kompres (niet doorzichtig) of met vette zalf en huishoudfolie is afgedekt kunt u het kompres of de folie na enkele uren verwijderen en de wond behandelen zoals hieronder omschreven.

De wondspray of zelfklevende transparante folie moet u laten zitten totdat de wond genezen is (drie tot zes dagen). U kunt met de wondspray en de folie gewoon douchen. De wondspray slijt er vanzelf af. Als er wondvocht onder de folie ontstaat kan de folie er eerder afvallen. Behandel de tatoeagewond dan als volgt:

- 1) Raak de tatoeage zo min mogelijk aan met de handen.
- 2) Was de getatoeëerde plek twee maal per dag met een milde ongeparfumeerde zeep totdat de tatoeagewond geheel genezen is.
- 3) Dep de tatoeagewond na het wassen met een schone handdoek of een tissue voorzichtig droog.
- 4) Smeer de tatoeage desgewenst (met schoon gewassen handen) in met de zalf die u van de tatoeëerder heeft meegekregen. Gebruik geen andere zalf en laat de zalf ook niet door iemand anders gebruiken.
- 5) Druppel geen wonddesinfectiemiddelen zoals Sterilon® of Betadine® op de wond.
- 6) Draag geen pleisters of verband over de tatoeagewond.
- 7) Draag nooit strakke of vuile kleding op de tatoeagewond.
- 8) Vermijd tijdens het genezingsproces contact met zwembaden (chloorzwembaden, bubbelbaden, natuurlijk zwembaden). Maak tevens geen gebruik van sauna of stoombad.
- 9) Stel de getatoeëerde plek niet bloot aan de zon of zonnebank (ook niet met een zonnebrandmiddel). Gebruik ook na de genezingstijd op de tatoeage altijd een hoge beschermingsfactor tijdens het zonnen.
- 10) Neem bij extreme roodheid, zwelling, bloeding, pussen, kleurverandering van de wond of bij pijn altijd contact op met de huisarts.

---

¹⁸ De nazorginstructie die u uw cliënten verstrekt moet minimaal bovenstaande informatie bevatten. Aanvullende informatie mag niet misleidend zijn en moet op waarheid berusten.

8.3 INFORMATIE OVER DE RISICO'S VAN TATOEEAGES¹⁹

Je bent van plan een tatoeage te laten aanbrengen. De GGD vindt het van belang om je van tevoren te informeren over een aantal mogelijke risico's. Het aanbrengen van een tatoeage is een huiddoorborende handeling. Door een juiste werkwijze en een juist gebruik van de apparatuur moet voorkomen worden dat je besmet wordt met bloedoverdraagbare ziekten, zoals Hepatitis B en C. Daarnaast kunnen door slechte verzorging en onhygiënische behandeling (zowel door jezelf als door de behandelaar) wondinfecties ontstaan die schadelijk zijn en je tatoeage er niet mooier op maken. **Onder de 16 jaar wordt een tatoeage sterk afgeraden.** Wil je het toch en je bent onder de 16 jaar, dan moet je wettige vertegenwoordiger meekomen naar de studio. Voordat je een tatoeage laat aanbrengen word je gevraagd een toestemmingsformulier (een verklaring) in te vullen. In dit toestemmingsformulier staan o.a. een aantal vragen over je gezondheid. Het invullen van het toestemmingsformulier is voor je eigen veiligheid. Ben je onder de 16 jaar dan moet je wettige vertegenwoordiger het toestemmingsformulier tekenen en zich legitimeren. Het toestemmingsformulier blijft in het bezit van de tatoeëerder en wordt vertrouwelijk behandeld.

Het aanbrengen van een tatoeage

Tijdens het aanbrengen van een tatoeage worden met kleine naalden inkt- en pigmentstoffen onder de huid aangebracht. Hierdoor ontstaat een voor het leven blijvende afbeelding.

De inkt- en pigmentstoffen moeten aan strenge eisen voldoen. Dit wordt gecontroleerd door de Voedsel en Waren Autoriteit. Voordat de tatoeage wordt aangebracht, wordt de huid schoongemaakt en gedesinfecteerd. Zo nodig wordt de huid geschoren. Dit moet gebeuren met een nieuw wegwerpscheermesje. Het aanbrengen van een tatoeage moet zo hygiënisch mogelijk gebeuren. Dat wil zeggen; de naald die door je huid gaat, mag niet eerder gebruikt zijn, moet uit een steriele verpakking komen en mag niet met de blote handen worden aangeraakt. De inkt die gebruikt wordt moet eveneens steriel zijn. De inkt die voor jou gebruikt wordt zit in kleine inktcups en mag alleen voor jou worden gebruikt. Overgebleven inkt wordt weggegooid. Tijdens het aanbrengen van de tatoeage worden tissues gebruikt. Uiteraard moeten de tissues schoon zijn en direct na gebruik worden weggegooid. De tatoeëerder draagt tijdens het aanbrengen van je tatoeage handschoenen en vervangt deze handschoenen telkens als hij of zij iets anders aanraakt dan het tatoeëerapparaat, een tissue of je huid. Na afloop wordt de getatoeëerde plek verzorgd en afgedekt.

Het verzorgen van de tatoeage

Een pas aangebrachte tatoeage is vergelijkbaar met een schaafwond. De wond die door het tatoeëren is ontstaan heeft tijd en zorg nodig om te genezen. Met een goede verzorging is de wond na ca. 1 week genezen. Je krijgt van de tatoeëerder mondelinge en schriftelijke instructie mee hoe je de tatoeage moet verzorgen. In de instructie moet o.a. staan dat je bij klachten (hevige roodheid, zwellen, pussen, wondvocht) contact moet opnemen met je huisarts.

Gedurende de genezingstijd raden wij je aan om niet te zwemmen, niet in bad te gaan (douchen mag wel), niet te zonnebaden (ook niet onder de zonnebank) en geen gebruik te maken van de sauna en/of bubbelbad. Gebruik ook na de genezingstijd op je tatoeage altijd een hoge beschermingsfactor tijdens het zonnen.

---

¹⁹ De informatie voor cliënten die u verstrekt moet exact worden overgenomen van bovenstaand schrijven.

Je gezondheid

Als je lijdt aan één van de onderstaande gezondheidsklachten raadt de GGD je af om een tatoeage te laten aanbrengen.

- diabetes
- hemofilie
- chronische huidziekte
- contactallergie
- immuunstoornis
- hart- en vaatafwijkingen
- bij het gebruik van antistollingsmiddelen
- op plaatsen waar je plastische chirurgie of radiotherapie hebt ondergaan
- op plaatsen waar zich bulten, donkere moedervlekken, zwellingen of andere vormen van irritatie op je lichaam voordoen

Tijdens het aanbrengen van de tatoeage mag je niet onder invloed van alcohol of drugs zijn. Ook indien je zwanger bent, wordt het aanbrengen van een tatoeage afgeraden. Zorg dat je goed uitgerust bent, goed hebt gegeten en breng de tatoeëerder op de hoogte van zaken waarvan je denkt dat deze belangrijk zijn (bijvoorbeeld medicijngebruik, allergieën, overgevoeligheidsreacties, onder behandeling zijn van een dermatoloog e.d).

Richtlijnen

In Nederland geldt een wet die van toepassing is op het zetten van tatoeages. Het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid heeft hygiënerichtlijnen opgesteld en de tatoeërders zijn verplicht deze richtlijnen na te leven. De GGD en Voedsel en Waren Autoriteit controleren 1 keer per twee jaar of de tatoeagestudio's zich houden aan de richtlijnen.

8.4 HANDHYGIENE MEDEWERKERS

De handen zijn een belangrijke potentiële besmettingsweg. De effectiviteit van een goede handhygiëne voor infectiepreventie is wetenschappelijk aangetoond. Handreiniging of -desinfectie wordt beschouwd als de belangrijkste maatregel om het risico van overdracht van micro-organismen van de ene persoon naar een andere of van het ene lichaamsdeel naar het andere te verminderen. Te onderscheiden zijn handreiniging en handdesinfectie. Handreiniging is het verwijderen van vuil en huidvreemde bacteriën op de handen. De handen worden gewassen met water en vloeibare zeep. Handdesinfectie betekent het reduceren van huidvreemde en de huideigen bacteriën die op de handen aanwezig zijn. De handen worden ingewreven met handalcohol. De techniek voor handreiniging en -desinfectie is als volgt:

1) Reiniging of desinfectie

- Wanneer de handen zichtbaar verontreinigd zijn, worden ze altijd gewassen met water en gewone (vloeibare) zeep.
- Wanneer de handen niet zichtbaar verontreinigd zijn kunnen de ze worden gedesinfecteerd in plaats van gewassen. Om een adequaat effect van het desinfectans te bereiken moeten de handen goed droog zijn.
- Handreiniging en handdesinfectie kunnen als gelijkwaardige methoden worden beschouwd.
- De keuze voor reiniging of desinfectie zal dan worden bepaald door de praktische uitvoerbaarheid (aanwezigheid wastafel etc) en de mate van bevuilding van de handen.

2) Keuze handdesinfectans

- Handdesinfectie vindt plaats met handalcohol (op basis van alcohol 70%).
- Handalcohol is de verzamelnaam voor de alcoholpreparaten die gebruikt worden voor handdesinfectie en kan zowel op basis van ethanol als op isopropanol zijn samengesteld. Toevoeging van chloorhexidine of een ander desinfectans levert geen bijdrage aan de onmiddellijk kiemdodende werking die alcoholen reeds uitoefenen, wel leidt dit tot een langer durend effect. Alcohol heeft geen reinigende werking.
- Uit het oogpunt van gebruiksgemak heeft handdesinfectie met handalcohol de voorkeur boven handdesinfectie met desinfecterende zeep. Bovendien treedt de desinfecterende werking van zeep pas na enkele minuten wassen op. In de praktijk is enkele minuten wassen niet haalbaar.

3) Techniek handreiniging

- Open de kraan²⁰. De temperatuur moet behaaglijk zijn voor de handen en het water moet flink stromen.
- Maak de handen goed nat en voorzie deze vervolgens van een laag vloeibare zeep uit een dispenser²¹.
- Wrijf de handen nu vervolgens gedurende 10 seconden goed over elkaar, vingertoppen, duimen en gebieden tussen de vingers en de polsen moeten goed worden ingewreven.

---

²⁰ Elleboogkranen moeten met de elleboog worden bediend.

²¹ Zeepdispensers mogen omwille van besmetting vanuit het residu nimmer worden bijgevuld. De gehele voorraad fles dient te worden vervangen.

- Spoel de handen goed af.
- Droog de handen goed af met een disposable handdoek, ook de polsen en de huid tussen de vingers goed drogen.
- Sluit de kraan met de elleboog of met de disposable handdoek.
- Werp de gebruikte handdoek in de daarvoor bestemde container.

Belangrijk bij dikwijls handen wassen is het gebruik van een enigszins vette handcrème uit een tube, zodat de handen gaaf blijven ondanks het frequente wassen.

Om de handen goed te kunnen wassen dienen geen belemmeringen zoals ringen, polshorloges, armbanden aanwezig te zijn.

4) Techniek handdesinfectie

- Breng minimaal 3 ml. handalcohol uit de dispenser op de droge handen aan. Het is belangrijk dat voldoende handalcohol wordt gebruikt.
- Wrijf de handen nu gedurende ongeveer 30 seconden zorgvuldig over elkaar tot de handen droog zijn. Ook de vingertoppen, duimen en gebieden tussen de vingers en de polsen moeten grondig met de handalcohol worden ingewreven.

Vaak worden bepaalde delen van de handen vergeten. Veel vergeten delen van de handen zijn de vingertoppen, tussen de vingers, en de duim.

5) Wanneer handreiniging en/of -desinfectie

Handreiniging of -desinfectie vindt altijd plaats:

- na toiletgang;
- na snuiten van de neus;
- na hoesten en niezen;
- voor en na het aanbrengen van de tatoeage;
- voor en na wondverzorging;
- voor en na het dragen van onderzoekshandschoenen;
- na contact met lichaamsvochten, zoals bloed of contact met de beschadigde huid.

6) Wondjes

- Open wondjes aan de handen of huidbeschadigingen worden afgedekt met een niet vochtdoorlatende pleister. Bovendien worden onderzoekshandschoenen gedragen.

7) Lotions en crèmes

- Lotions en crèmes voor de handen worden gebruikt in kleine tubes of in dispensers met disposable containers, die niet worden nagevuld. Het gebruik van een lotion of crème helpt om uitdrogen van de huid als gevolg van handreiniging of -desinfectie tegen te gaan en wellicht ook om huidontstekingen als gevolg van het dragen van onderzoekshandschoenen te voorkomen.

8) Zeepdispensers

- Zeepdispensers moeten zo geconstrueerd zijn dat bij gebruik de handen de zeep in het reservoir niet kunnen besmetten.
- Zeepdispensers hebben een disposable reservoir dat niet nagevuld wordt en worden bij het vervangen van het reservoir gereinigd.

9) Handalcoholdispensers

- Handalcoholdispensers moeten zo geconstrueerd zijn dat bij gebruik de handen de handalcohol in het reservoir niet kunnen besmetten.
- Handalcoholdispensers hebben een disposable reservoir dat niet nagevuld wordt en worden bij het vervangen van het reservoir gereinigd.

Deze bijlage is voor een groot deel overgenomen uit de richtlijn 'Handhygiëne medewerkers' van de Werkgroep Infectiepreventie.

8.5 PERIODIEKE CONTROLE VAN DE STOOMSTERILISATOR

In een stoomsterilisator (autoclaaf) worden met behulp van stoom instrumenten gesteriliseerd. Tijdens het steriliseren worden met grote zekerheid alle nog levende micro-organismen gedood.

Voor een goede sterilisatie dient pure stoom gebruikt te worden. Met name voor holle instrumenten is het noodzakelijk dat eerst de lucht uit de sterilisatorkamer wordt verwijderd. In paragraaf 2.2.5 worden de meest toegepaste principes voor luchtverwijdering besproken.

Stoomsterilisatie is een ingewikkeld proces, vooral in sterilisatoren die een meervoudig voorvacuüm toepassen om de lucht uit de sterilisatorkamer te verwijderen. Het sterilisatieproces kan door vele factoren negatief beïnvloed worden.

Om de goede werking van de sterilisator te kunnen garanderen moeten periodiek, conform het voorschrift van de fabrikant, onderhoud en controles worden uitgevoerd. Voor het technisch onderhoud bieden veel leveranciers een onderhoudscontract aan. Ga in de gebruikshandleiding van de sterilisator na welke controles en testen zelf kunnen worden uitgevoerd. Sterilisatoren met een meervoudig voorvacuüm kunnen gecontroleerd worden met de zgn. Helixtest (geschikt voor B-autoclaven) of de Tattoo PCD (geschikt voor VS-autoclaven). De Helixtest en de Tattoo PCD zijn vooral bedoeld om de luchtverwijdering uit holle voorwerpen te testen. Sommige sterilisatoren hebben een testprogramma in hun menu zitten waarmee de gebruiker de vacuümlekttest kan uitvoeren. Met de vacuümlekttest wordt gecontroleerd of de sterilisator vrij is van lekkage.

Indicaties voor een gebrekkige werking van de autoclaaf zijn:

- De sterilisatietemperatuur wordt niet bereikt.
- De sterilisator lekt, maakt sissende geluiden, produceert stoompluimen.
- Het proces duurt veel langer dan normaal.
- De laminaatzakken komen nat uit de sterilisator.
- De indicatoren op de laminaatzakken verkleuren niet goed.
- De sterilisator valt regelmatig in storing.

Bij bovengenoemde storingen of bij twijfel raadpleeg dan de leverancier.

8.6 DESINFECTEREN VAN INSTRUMENTEN

Onderdempelen in een desinfectans

Instrumenten die niet in contact zijn gekomen met de beschadigde huid of de huid hebben doorboord, maar wel verontreinigd zijn met bloed, moeten worden gereinigd (in het ultrasoon reinigingsbad) en daarna gedesinfecteerd. Deze instrumenten hoeven niet gesteriliseerd te worden. Desinfecteren kunt u op verschillende manieren doen. De beste manier is met behulp van een instrumentenwasmachine (= thermische desinfectie). Een andere mogelijkheid is met behulp van onderdempeling in alcohol 70-80% (= chemische desinfectie). Beide manieren worden hieronder beschreven.

Desinfecteren met een instrumentenwasmachine

Werkwijze:

- 1) Raadpleeg de gebruiksaanwijzing van de instrumentenwasmachine.
- 2) Haal het inzetbakje met instrumenten uit het bakje met het reinigingsmiddel.
- 3) Spoel de instrumenten onder koud stromend water af.
- 4) Leg de te reinigen instrumenten in het mandje van de instrumentenwasmachine.
- 5) Plaats het mandje met de instrumenten in de instrumentenwasmachine. Holle instrumenten moeten op speciale inspuisers geplaatst worden.
- 6) Voeg het machinereinigingsmiddel toe.
- 7) Start het reinigings- en desinfectieprogramma.
- 8) Open de deur als het wasprogramma (inclusief drogen) is beëindigd.
- 9) Neem de instrumenten met schone onderzoekshandschoenen uit de machine.
- 10) Controleer de instrumenten op beschadigingen en roest.
- 11) Berg de instrumenten op in een schone lade of kast.

Desinfecteren met alcohol 70-80%

Alvorens te desinfecteren met alcohol 70-80% moeten de stappen genoemd in de paragrafen 5.1 (bewaren en afspoelen) en 6.3 (ultrasoon reinigen, afspoelen en drogen) worden uitgevoerd.

Werkwijze:

- 1) Zorg voor goede ventilatie in de werkruimte.
- 2) Trek onderzoekshandschoenen aan.
- 3) Rook niet in de ruimte waar wordt gewerkt.
- 4) Vul een (afsluitbare) bak met alcohol 70-80%.
  - De bak moet zodanig gevuld zijn dat de instrumenten geheel ondergedompeld in de bak liggen.
  - Zorg dat de instrumenten die gedesinfecteerd moeten worden goed gereinigd, afgespoeld en gedroogd zijn.
- 5) Dompel de gereinigde instrumenten onder in de alcohol (let op dat alle materialen volledig ondergedompeld zijn en er geen luchtballen ontstaan).
- 6) Sluit de bak zo mogelijk af (anders vervliegt de alcohol).
- 7) Laat de instrumenten minimaal vijf minuten ondergedompeld liggen.
- 8) Neem de instrumenten met schone onderzoekshandschoenen uit de bak.
- 9) Laat de instrumenten op een schone doek aan de lucht drogen.
- 12) Controleer de instrumenten op beschadigingen en roest.
- 13) Berg de instrumenten op in een schone lade of kast.
- 14) Sluit de bak met alcohol direct na gebruik af.

- 15) Vervang na 24 uur en bij zichtbare verontreiniging van de alcohol, de inhoud van de bak.

Huishoudchloor (bleekwater) mag niet worden gebruikt om te desinfecteren. Huishoudchloor is instabiel qua samenstelling en leidt niet tot adequate desinfectie. Bovendien is het niet wettelijk toegelaten als desinfectiemiddel.

Middelen zoals Dettol en Lysol mogen niet voor desinfectie worden gebruikt omdat deze niet (meer) wettelijk zijn toegelaten voor desinfectie van instrumenten die bij het tatoeëren worden gebruikt.

8.7 REFERENTIELIJST

Onderstaand overzicht geeft weer in welke delen van deze hygiënerichtlijnen artikel 6, eerste lid, van het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen wordt afgedekt.

Artikel 6, eerste lid	Te vinden in:
Onderdeel a	Hoofdstukken 2.2.1 t/m 2.2.6, 3.1, 4.1, 5.1, 5.2 6.2 t/m 6.6
Onderdeel b	Hoofdstukken 2.1, 2.2.2, 2.2.5, 5.1, 6.1
Onderdeel c	Hoofdstukken 1, 3.1, 4.1, 6.1, 6.3 6.7

9 LITERATUUR

Balvers W, Franken F. Steriliseren volgens de norm prEN13060. Amersfoort: Schnabel BV.

Baxter A, Walsh B, Nicolson B. Guidelines for Control of Infection in Special Treatments (Tattooing and Body Piercing) for Health Protection, Revised Version, juni 2002. London.

Belgian Hygiene Quality Label. Code van de goede praktijk voor professionals die piercen en/of tatoeëren, april 2003.

Boonstra A, Worp J. Evaluatierapport Tatoe- en piercingstudio's Amsterdam. Amsterdam: Afdeling Hygiëne & Preventie GG&GD Amsterdam; september 1999.

Bruijn A de, Drongelen A, Wassenaar C. De Europese norm voor kleine stoomsterilisatoren; wat heeft u er aan? Tijdschrift voor Hygiëne en InfectiePreventie 2000, 5: 125-130.

Daha T. Desinfectantia en de wet. Tijdschrift voor Hygiëne en InfectiePreventie 2004, 5: 130.

Hoofdbedrijfschap Ambachten. Code van de schoonheidsspecialist, Hygiëne, Arbeidsomstandigheden en Milieu. Versiecode 02-2003-01. Zoetermeer: 2003.

Inspectie voor de Gezondheidszorg. Gebruik van pijnstilling bij cosmetische behandeling, 18 mei 2004. Den Haag.

Janssen PJCM, Baars AJ. Oriënterende evaluatie Gezondheidsrisico Metalen in Tatoeages, RIVM rapport 320105 001. Den Haag: Voedsel en Waren Autoriteit; september 2003.

Kuile B ter. Verontreiniging van tatoeagevloeistof. Infectieziekten Bulletin 2004, jaargang 15, nr. 8: 295-296.

Kunst WI. Infectiepreventie in piercing en tattooshops. Maastricht. Universiteit Maastricht; 2003.

Nishioka S de A, Gyorkos TW. Tattoos as Risk Factors for Transfusion-Transmitted Diseases. International Journal of Infectious Diseases 2001, 5: 27-34.

Poel P van de. Latexvrije onderzoekshandschoenen, de hygiënist als projectleider. Tijdschrift voor Hygiëne en InfectiePreventie 2005, 1: 3-6.

Reus HR, Buuren RD van. Kleurstoffen voor Tatoeage en Permanente Make-Up. Een oriënterend onderzoek naar: chemische en microbiologische samenstelling en wetgeving, rapportnummer ND COS 012. Groningen: Keuringsdienst van Waren Noord; november 2001.

Reus HR, Buuren RD van. Wie mooi wil zijn... Onderzoek naar de microbiologische risico's van tatoeages en permanente make up. Infectieziekten Bulletin 2002, jaargang 13, nr. 8: 309-310.

Reus HR,. Oriënterend onderzoek naar het gebruik van desinfectiemiddelen in tattoo- en piercingstudio's, rapportnummer ND BIO 001/01. Groningen: Keuringsdienst van Waren Noord; november 2001.

Werkgroep Infectie Preventie. Accidenteel bloedcontact. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Januari 2002.

Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 1, Algemene voorzorgmaatregelen. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Oktober 1999.

Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 37a, Linnengoed. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; April 2002.

Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 3b, Reiniging, desinfectie en sterilisatie. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Mei 2002.

Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 40a, Transport en verwerking gebruikt instrumentarium op afdelingen en ultrasone reiniging. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Maart 1999.

Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 6b, Reiniging en desinfectie van ruimten, meubilair en voorwerpen. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Juni 2000.

Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn Ultrasone reiniging. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; December 2003.

Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn Handhygiëne Medewerkers. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; December 2003.

Worp J, Boonstra A. Hygiënerichtlijnen voor tatoeëren en permanent make-up. 8^e herziene druk. Amsterdam: Afdeling Hygiëne & Preventie GG&GD Amsterdam; 2003.